Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 88 (10073) | 1976 чылдың апрель 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТӨРЭЭН ЧУРТУВУСТА

АЛМА-АТА. Казахстанның ажыл-агыйларынга час эгезинден бээр беш миллион хой немешкен. Кыш нарын-берге болза-даа, республикага төрүүр чүс хойга опааштыр ортумаа-биле 107 хураган алдынган. Чимкент, Гурьев, Чээн-Казахстан, Алма-Ата болгаш Джамбул областарның коданнарынга эң-не хөй — төрүүр чүс хойга опааштыр 116-дан 136 чедир хураган алдынган.

ВЛАДИВОСТОК. «Пограничник» колхозтуң механизаторлары чазын эрте чажар тарааларның чаштырылгазын Приморьеге бир дугаарында дооскан. Крайда планнаттынган 227 муң гектарның баштайгы он муңунга эрте чажар тарааларны чаштырган. Ажылдың фронтузу Приморьениң соңгу чүгүнче калбарып бар чыдар.

АШХАБАД. Саят, Серах болгаш Каахкин районнарның механизаторлары кукуруза шөлдериниң одуруглар аразын болбаазырадырынче кирипкен. Кукурузаның тараазын алыры-биле республикада бо чылын 25 муң гектар черни тарааан. Ол шөлдерниң кезиин ам чаштырып каапкан. Ажылды специализастаттынган бригадалар чорудуп турар.

(СЭТА).

ТЫВАНЫҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ БАЗЫМНАРЫ

Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң 1976 чылдың бирги кварталында Күрүне планын күүсеткениниң түңнелдериниң дугайында

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин хуусаа бетинде күүседир дээш чамдык чедиишкиннерни чедип алган.

Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгелери 5.1 хуу өзүлделиг болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң болгаш үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүрериниң талазы-биле планныг опаалдалар күүсеттинген.

Үлетпүрнүң кол-кол адырларының продукция сайгарарының болгаш өзүлде темпизиниң планын күүсеткени дараазында хуулар-биле тодараттынар:

	Сайгарылганың квартал планының күүсеттингени	Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге
Республика ниитизи-биле	106	105
Электроэнергетика	—	154
Одалга үлетпүрү	120	117
Өңнүг металлургия	103	92
Металл ажылдап кылыры	98	113
Ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр	104	109
Тудуг материалдарының үлетпүрү	104	107
Чиик үлетпүр	105	106
Аъш-чем үлетпүрү	108	96
Полиграфия	100,0	100,0,

Электроэнергетика, одалга, ыяш болгаш ыяш ажылдап кылыр үлетпүр бирги кварталда бедик темп-биле хөгжээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планы 103 хуу күүсеттинген, азы эрткен чылдың ол үези-биле деңнээрге 1,5 хуу өзүлделиг.

Республиканың улус ажыл-агыйының чамдык адырларының продукция сайгарылгазының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң болгаш үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлин өстүрер талазы-биле планнарының күүсеттингени:

	Сайгарылганың квартал планының күүсеттингени	хуулар-биле Эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге бүдүрүлгениң ниити хемчээли	Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү
Эвилел чагыргалыг үлетпүр	107	107	108
«Тыва даг-дүгү» комбинат	106	105	106
Каа-Хем разрез	120	117	118
Тываның электри четкилери	—	154	148

«Тыва кобальт» комбинат	103	92	91
«Тудуг кезектери» комбинат	95	89	90
Ак-Довурактың үлетпүр бүдүрүлге комбинады	114	128	120
Республика чагыргалыг үлетпүр	106	104	97
Эът комбинады	111	86	88
Сүт комбинады	116	104	105
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	101	104	97
Хлеб продуктулар эргелели	104	105	56
Үстүү-Енисейниң балык заводу	108	82	82
Респотребсоюзтуң үлетпүр комбинады	111	110	112
Типография	100,0	100,0	101
Даараныгла фабриказы	104	108	110
Алгы заводу	105	102	104
Карак четпестерниң бүдүрүлгези	109	110	108
Үлетпүрнүң тудуг материалдарының каттыжыышкыны	72	76	77
Демир-бетон кылыглар заводу	114	5,2 катап	174
«Тыва кедээ тудуг» трест	125	132	104
Ыяш ажыл-агый эргелели	104	112	106
Тудуг кезектери болгаш конструкциялар заводу	100,0	99,1	100,9
Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	103	105	103
Тус чер үлетпүрүнүң эргелели	98	111	105
Автосептелге заводу	104	105	104
Техниктиг ажаалда станциязы	79	86	86
«Сельхозтехниканың» республика каттыжыышкыны	97	118	115

Бирги кварталда үлетпүр продукциязының кол-кол хевирлерин бүдүргени:

	Кварталда бүдүргени	1975 чылга улүр (хуу-биле).
Хөмүр-даш муң тонна	282	118
Электроэнергия — млн. квт-шак	48	104
Тудуг болгаш одаар ыяш — муң кубометр	126	100,0
Ооң иштинде тудуг ыяжы — муң кубометр	114	102
Дилиг материалдары — муң кубометр	36	103
Мебель — муң руб.	305	106
Тудуг чугайы — тонна	548	194
Тууйбу — млн. кезек	4,8	74
Чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер — муң кубометр	13	149
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	15	99,1
Хөм идик — муң эжеш	22	105
Кидис идик — муң эжеш	18	89
Даараан кылыглар — муң руб.	359	108
Балык — тонна	20	167
Эът (1 категорияның суб-продуктулары-биле) — тонна	1301	85
Колбаса кылыглары—тонна	323	100,6
Чалаң сүт продуктулары — тонна	3600	100,0
Мал үзү — тонна	59	87
Далган — тонна	3772	100,6
Хлеб болгаш хлеб булочка кылыглары — тонна	4861	109
Кондитер кылыглары — тонна	224	102
Пиво — муң дал. литр	42	102
Эзиртпес суксун — муң дал. литр	14	140
Дус (чемге херглээр) — тонна	2392	79

Бирги кварталда пландан ажыр 52 муң тонна хөмүр-даш, 1,2 муң кубометр чыып эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер, 2,6 муң эжеш хөм идиктер, 171 тонна эът, 29 тонна мал үзү бүдүргүнген. Бараанныг продукцияның бот-үнезиниң квартал планы күүсеттинген.

Республика үлетпүрүнүң чамдык бүдүрүлгелери планныг опаалдаларын күүсетпээн. Продукция сайгарарының планын 10 бүдүрүлге күүсетпээн, а 19 коллектив продукция бүдүрериниң хемчээлин эрткен чылдың ол үезинде турганындан кудулаткан. Күш-ажылдың бүдүрүктүлүүнүң квартал планын 20 бүдүрүлгелер күүсетпээн, а 17 коллектив эрткен чылдың ол үезинде турганындан темпизин кудулаткан. Тууйбу болгаш тудуг чугайы, даг-дүгү, колбаса кылыглары, далган, пиво, эзиртпес суксун аймаан бүдүрериниң талазы-биле квартал планнары күүсеттинмээн.

Күрүне планында көрдүнгениң ёзугаар бирги кварталда чаа техника шиңгээдириниң 15 хемчеглерин ажылдап кылыр турган херек кырында ооң 7-зин күүсеткен.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ.

ЧЕХОСЛОВАКИЯНЫҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ XV СЪЕЗДИЗИНГЕ

Эргим эштер!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди он беш чартык миллион коммунистерниң база бүгү совет улустуң өмүнээзинден Чехословакияның Коммунистиг партиязының XV съездизиниң делегаттарынга, акы-дуңма Чехословак Социалистиг Республиканың коммунистеринге болгаш бүгү ажылчы чоннарынга изиг байырны чедирип тур.

ЧКП-ниң XIV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга сорулгаже чүткүлдүг боттандырбышаан, 1968—1969 чылдарның политиктиг кризизиниң уржуктарын чедиишкиннин-биле ажып эртпишаан, Чехословакияның ажылчын аңгызы, кооперастаан тараачыннары база улусчу интеллигенциязы коммунистерниң партиязының удуртулгазы-биле бодунуң төрээн чуртунуң улам ыңайгы бүгү талалыг социалистиг депшилгезин хандырган.

Экономиканың планныг хөгжүлдези, чурттакчы чоннуң амыдырал деңнелиниң боттуг өзүлдези, чехтерниң болгаш словактарның социалистиг культуразының үнелиг чаа чүүлдер-биле байлакшааны, улустуң социал-политиктиг болгаш идейлиг сырый каттыжыышкыны, ЧССР-ниң делегей түрүштарының быжыглаашкыны—ол бүгү чүүлдер партияның угланыышкынының шынныының дугайын тодаргай херечилеп турар. Социалистиг тургузугнуң артык күштүг чоруу, ооң ёзулуг демократизми болгаш чаагай сеткилдиг чоруу, бүгү улустуң болгаш кижи бүрүзүнүң чаагай чоруунга чаа ниитилелди доктаамал хөгжүдерниң төнүп читпес болдурар аргалары база катап бүзүреддии-биле бадыткаттынган.

Чехословакияның шылгарангай чедиишкиннериниң эң чугула үнер дөзү болза Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң углакчы, мобилизакчы болгаш организакчы ажыл-чорудулгазы болур. Коммунистер сайзырангай социализмниң тургузукчуларының бирги одуруунда чорүп турар. Эртемниг коммунизмниң улуг идеяларын боттандырарының, социалистиг ниитилел харылзааларын хөгжүдерниң, амыдыралдың чаа овур-хевирин база чаа моральды бадыткап тургузарының талазы-биле улус массаларның чогаадыкчы тургузукчу ажыл-чорудулгазын ЧКП баштап турар.

ЧКП XV съездизинге болгаш бодунуң үндезилеттингениниң 55 чыл оюнга Чехословакияның ажылчын аңгызының, бүгү күш-ажылчы чонунуң сырый каттышкан, бедик ат-алдарлыг марксчи-ленинчи авангарды, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң дайынчы отряды болуп келгенинге бистер, силерниң оңчуктериңер болгаш чаңгыс бодалдыгларыңар, шын сеткилдивистен өөрүп тур бис.

Варшава керээзиниң организациязының киржикчилери акы-дуңма чурттарның болгаш Экономиктиг Дузалажылга Чөвүлелиниң хөй талалыг кады ажылдажылгазынга, социализмниң делегей системазының күчү-шыдалын улгаттырарынга база быжыглаарынга ЧССР дыка улуг салыышкынны киирип турар. Социалистиг Чехословакияның тайбыңга ынакшылдыг, аңгы талазы-биле принципиалдыг болгаш конструктивтиг даштыкы политиказы делегейниң депшилгелиг күштериниң калбак хүлээп көрүүшкүнүн ажылап, делегей ареназынга ЧССР-ниң ролюн база салдарын бедидип турар. Чехословакияның Коммунистиг партиязы бодунуң алдарлыг революстуг чаңчылдарын үргүлчүлеввшаан база ковудеттипшаан, делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чаңгыс эвиң быжыглаары дээш, антиимпериалистиг күштерниң сырый каттыштырары, делегейниң революстуг чорудулгазын улам ыңай хөгжүдери дээш хажык чок болгаш күженишкиниг туржуп турар.

Эргим эштер! Совагү чылдар болза ийи чурттуң миллион-миллион коммунистериниң, ажылчы чоннарының херээ болу берген бүгү талалыг совет-чехословак кады ажылдажылганы калбартырының болгаш хамыладырының үези болган. Ооң ынаныштыг үндезини бистиң эчис сорулгаларывыстың база чүткүлдеривистиң шиити чоруу, оон шимчедикчи кужу, аразында харылзаалары бот-бодунга бүзүрел-биле, шын сеткилдиг чорук-биле, үзел-бодалдарның чаңгыс эви-биле характерлеттинип турар бистиң партияларывыстың дайынчы эвилели болур. Моон соңгаар-даа совет-чехословак кады ажылдажылга бистиң чурттарывыска социалистиг болгаш коммунистиг тургузуушкунун, Европага база бүгү делегейге тайбыңны болгаш айыыл чок чорукту быжыглаарының чугула фактору болур дээрзинге бүзүреп турар бис.

Бодунуң өскерлиш чок интернационалчы политиказынга дүүштүр, XXV съездиниң шиитпирлерин удуртулга болдурбушаан, СЭКП бистиң партияларывыстың бот-боттарының аразынга харылзааларын улам ыңай хандыладыры-биле, социализм чурттарының чоокшулажыышкынының хоойлу ёзугаар болур чорудулгазын илергейлеп турар Совет Эвилели биле Чехословакияның улустарының акы-дуңма найыралын болгаш кады ажылдажылгазын быжыглаары-биле бүгүле чүүлдерин ЧКП-биле кады кылыр апаар.

Төөгүлүг эчис сорулгаже—сайзырангай социалистиг ниитилелди тургузарынче шимчээшкинге чаа-чаа чедиишкиннерни коммунистерге, бүгү чехословак улуска чүректиң хандыындан күзеп тур бис.

Чехословак ажылчын аңгының болгаш бүгү улустуң шылгаттынган авангарды—Чехословакияның Коммунистиг партиязы делгерезин!

Социализмниң болгаш тайбыңның ниити херээ дээш демиселге бистиң партияларывыстың база улустарывыстың найыралы болгаш эвилели быжыгып база хөгжүп турзун!

Коммунизм делгерезин!

СОВЕТ ЭВИЛЕЛИНИҢ КОММУНИСТИГ ПАРТИЯЗЫНЫҢ ТӨП КОМИТЕДИ

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЭЭШ БАДЫЛААН

Апрель 11-де болган районнарның (хоорайларның) улус судтарынга соңгулдаларга ийи дакпыр орденниг Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары бедик кедурлүүшкүннүг болгаш улуг идепкейлиг киришкен. Соңгукчулар хоойлу-дүрүм камгалалының улуг чаагай херээнге туржуп, шын шиидилгени боттандырарын оларга бүзүрээш депшиткени төлептиг кандидаттар дээш бадылаары-биле соңгулда участоктарынга эртен эрте-ле чыглып кээп, бадылаашкынын берип турганнар.

Ажылчы чоннуң ындыг политиктиг кедурлүүшкүннүү черле билдингир. Улус судтарынга соңгулдалар СЭКП-ниң XXV съездизиниң соон дарый болуп эрти. Съездиниң бүгү шиитпирлери Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын быжыглаарынче, совет улустуң чаагай чоруун бедидеринче угланган. Ооң-биле кады чурттуң экономиктиг, социал, политиктиг амыдыралын эргелеп башкарарынга демократизмниң ролюнуң, кижи бүрүзүнүң киржилгезиниң ужур-дузазын онзалап демдеглээн. Ону боттандырарынга совет суд системазы улуг киржилгелиг.

Бистиң улус судтарывыс — чоннуң боттарының соңгуп алыр судтары. Олар соңгукчуларның тура-соруун илергейлевишаан, нүрүнениң эрге-ажыын, хамаатыларның эргелерин камгалап турар. Улус судтары ажылчы чоннарга соңгудар болгаш оларның нүүрү-биле шын шиидилгени боттандырар.

Хоойлу-дүрүм талазы-биле ажылдап турар эрге-чагырганың органнары СЭКП-ниң XXV съездизинге улуг үнелелди алган. XXV съездиге ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев: «Совет хоойлу сагылгазының, совет ниитилелдиң эрге-ажыының, совет хамаатыларның эргелериниң камгалалында турар. Милицияның, прокуратураның, судтарның, юстиция органнарының ажыл-чорудулгазын сайзыраңгайжыдарынче, үргүлчү кичээнгей салып келген болгаш моон соңгаар-даа салыр бис. Партия, нүрүне ол албан черлериниң ажылдакчыларының чиик эвес болгаш хүндүткелдиг күш-ажылын бедии-биле үнелеп, оларның составы эки белеткелдиг, төлептиг кадрлар-биле четчелеттинген турзун дээш сагыш салып турар» деп чугаалаан. Амгы соңгулдага киришкен кижи бүрүзү партияның ол угланыышкынын деткип, аңаа бодунуң төлептиг үлүүн киирген ол. Партияның сагыш салыышкыны — чоннуң база сагыш салыышкыны. Амгы соңгулдага бүгү кижилер ынчангаш идепкейлиг, бедик кедурлүүшкүннүг киришкен.

Кызыл

Улус судтарының соңгулдалар хүнүнге республиканың найысылалының 25 соңгулда участоктарының эжиктери соңгукчуларның мурнунга өөрүшкүлүг-биле ажыттынып турар шакта «Тыва тудуг» трестиниң клувунга бардывыс. Соңгулда участогунуң даргазы А. М. Морозов чыглып келгеннерге бо өөрүшкүлүг хүн-биле байыр чедиргеш, бадылаашкынны эгелээринче чалаан.

Бадылаашкынны эгелээрге, бюллетень ап турарларны көөрүвүске кырган, чалыы, эр, херээжен, янзы-бүрү националдың улустары бар болду. Кижилерниң кеттинип алганында, арын-шырайында байырлыг аян-шинчи илдең.

Кызыл хоорайның дыка хөй соңгулда участоктарыя кезидивис. Каяа-даа баарга, бедик кедүрлүүшкүн, организастыг чорук, хеглээшкин костүр болду. Соңгулда дээрге, бир талазында, харыысалгалыг политиктиг кампания деп чүвени кижи бүрүзү билип, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың политиказын бүрүнү-биле деткээнин илергейлеп турары, а ийи талазында, ол бүгү чоннуң политиктиг байырлалы апарганы чер болганга илдең.

Республика найысылалының 25 соңгулда округтарындан Октябрьскийниң № 9, Пролетарскийниң № 6, Кооперативтиң № 10 болгаш Учебныйның № 5 соңгулда округтары өскелерин мурнай бадылаашкынын бүрүнү-биле дооскан.

Улуг дүъш эртип турда, Кызыл хоорайның соңгукчулары колдуунда-ла бадылап дооскан.

Кызыл район

Хүндүскүнүң 11 шакка чедир районда бүгү соңгукчуларның хөй кезии бадылаашкынын берип, бистиң Төрээн чуртувустуң миллион-миллион хамаатылары ышкаш, Коммунистиг партияны болгаш Совет чазакты долгандыр сырый каттышканын көргүскен.

Чүгле районда эвес, а харын бүгү республикада мурнакчы ажыл-агыйларның бирээзи болур «Көк-Тей» совхозтуң ажылчыннарының, саанчыларының, механизаторларының болгаш кадарчыларының бадылап турар чери— Каа-Хем суурнуң «Энергетик» Культура бажыңында соңгулда участогунуң даргазы, суур Совединиң депутады, совхозтуң машина-трактор мастерскаязының эргелекчизи Петр Александрович Фунтиковтуң чугаалааны болза:

— Бистиң «Көк-Тей» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының планныг опаалдаларын чедиишкиниг күүсеткеш, улус судтарының соңгулдаларының хүнүнге күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражып турар. Бөгүн бистиң совхозтуң ажыл-ишчилеринден участокка бадылаашкын үезинде сөс ап чүве чугаалаап эштер районнуң улус судтарынга кандидатка чагыгларын берип, социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалынга төлептиг бараан болурун күзеп турдулар.

Кежээкиниң беш шак ажып турда, Кызыл районнуң бүгү соңгукчуларының 98 хуузу бадылаан.

(Уланчызы 2-ги арында).

ЧУРУКТАРДА: Бий-Хем районда «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырының мурнакчы малчыны, коммунист Виктор Дотпаа, кадайы Көк-кыс Дотпаа оларның аалы ырак, ажылы чай чок. Сесерлиг соңгулда участогунуң комиссиязының кежигүнү Долаана Бадарчы ырак ол малчыннарга чедип келген. Малчыннар соңгулда бюллетенин алгаш урнаже суп турары (оң талазында); Кызылдың Барыын талакы № 4 соңгулда округунга бадылаашкын үезинде (солагай талазында).

В. ЧАДАМБА биле А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотолары.

Часкы хову ажылдары

Шык базырыышкыны

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районда СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг совхозтуң Бора-Хөлде Сат Кадып-оол бригадирлээн комсомолчу-аныяктарның хову-трактор бригадазының механизаторлары шык базырыышкынын ийи хонук бурунгаар эгелээн.

Аныяк механизаторлар бо чылын 2500 гектарга шык базырыышкынын чорудар. Баштайгы хүнде комсомолчу-аныяктар Моңгуш Отук-оол, Моңгуш Шарай-оол олар МТЗ-50, а Рячеслав Дамдын, Куулар Шыдай-оол, Карасал Каадыр-оол олар ДТ-75 тракторлар-биле шык базырыышкынын эгелээн. Совхозтуң механизаторлары дүүнге чедир 200 гектарның шыгын базырган.

М. СЕВЕН.

Тарылгага белен

«Көк-Тей» совхозтуң механизаторлары оңгу беш чылдың баштайгы чылының часкы хову ажылдарын эгелээринге бүрүн белен: К-701 болгаш ДТ-75 деп 22 тракторну, сеялкаларны, андазыннарның болгаш өске-даа техниканы хову турлагларынче үндүрери-биле чыскааган. Механизатор ийи ээлчег-биле ажылдааш, бүгү ажылдарны чээрби ажыл хүнүнде доозар.

Хову ажылдарының үезинде калбартыр социалистиг чарыштың негелделерин ажылдап кылган, ажылчын планы тургустунган, ол ышкаш Кызыл районнуң мурнакчы механизаторларының слёдунга совхозтуң механизатор бүрүзү боттарынга бедиткен хүлээлгелерни алган. Кывар-чаар материалдарны четчири-биле сөөртүп алган.

Ам септээн агрегаттарның шиктирилге шенээшкиннерин чорудуп турар.

А. АИР.

ТЫВА АССР-НИҢ ТАЛАЗЫ-БИЛЕ УЛУС СУДЬЯЛАРЫНГА СОҢГУЛДАЛАРНЫҢ ТҮҢНЕЛДЕРИНИҢ ДУГАЙЫНДА

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ДЫҢНАДЫЫ

Тыва АССР-ниң девискээринде РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус судьяларынга соңгулдалар 1976 чылдың апрель 11-де болуп эрткен. Соңгулдалар РСФСР-ниң Конституциязынга, РСФСР-ниң суд тургузуушкунунуң дугайында Хоойлузунга болгаш РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарынга соңгулдалар дугайында Дүрүмге шыңгыы дүүштүр организастыг, СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң хайныктырганы политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик идепкейлиг чоруктуң байдалынга болуп эрткен.

Улус судьяларының соңгулдаларының түңнелдериниң дугайында ажылчы чоннар депутаттарының районнар болгаш Кызыл хоорай Советтериниң күүсекчи комитеттериниң Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунга кирген протоколдарынга үндезилээш, Тыва АССР-ниң девискээринге РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарының улус судьяларының соңгулдаларынга соңгукчулар даңзызынга кирген соңгукчуларның 99,78 хуузу бадылаашкынга киришкен деп санаан.

Бадылаашкынга киришкен соңгукчуларның 99,88 хуузу улус судьяларынга кандидаттар дээш бадылаан.

РСФСР-ниң район (хоорай) улус судтарынга соңгулдалар дугайында Дүрүмнүң 52 чүүлүн ёзугаар күш чок болган бюллетеньнер чок болган.

Ажылчы чоннарның ниитилелдериниң, хөй-ниити организацияларының, хамаатыларның ниити хуралдарының депшиткени болгаш ажылчы чоннар депутаттарының Кызыл хоорай болгаш районнар Советтериниң күүсекчи комитеттериниң бүрүткээни улус судьяларынга кандидаттар шупту бадылаашкынның эң хөй кезиин алганнар.

Тыва АССР-те 22 улус судьяларын соңгаан. Оларның 12-зи азы 54,5 хуузу херээжен, улус судьязынга чаа соңгуткан кижи 7, азы 31,8 хуузу.

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУ

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИ ДЭЭШ БАДЫЛААН

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

Барыын-Хемчик

Районнуң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырары дээш бедик көдурлүүшкүннүг байдалга улус судтарының соңгулдаларынга киришкеннер. Эртенгиниң 8 шакта-ла районда бүгү соңгукчуларның 72 хуузу бадылаашкынга киришкен турган. Районда 17 соңгулда участоктарындан Аяңгатының, Аксы-Барлыктың, Кызыл-Тайганың, Актың, Кара-Суттуң соңгулда участоктарынга бадылаашкын баштай доозулгулаан.

Социалистиг демократияны улам хөгжүдер, хоойлу-дүрүмнү сайзырадгайжыдар болгаш ниитиниң корум-чурумун быжыглаар талазы-биле СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлерин ажылчы чоннарның бүрүн деткип турарын бадылаашкын үезинде соңгукчулар илергейлеп турганнар. Чижээ, Дон-Терезинниң соңгулда участогунга улус судьяларын бадылап турган үеде күш-ажылдың хоочуну, коммунист М. Б. Даржаа: «Бистиң социалистиг демократиявыстың улам ыңай хөгжүлдези дээш бадылап тур мен. Бистиң суурувуста ниитиниң корум-чурумну шоолут эвес. Соңгуп алган судьяларывыс-биле кады ажылдап, оларга дузалажып турганш, үлегерлиг корум-чурумну суур бүрүзүнге туругзар уйурлуг бис»—деп чугаалаан.

Соңгулда хүнүнүң бүдүүзүнде болгаш ол хүн спорттуң янзы-бүрү хевирлеринге маргылдаалар, бот-тывынгыр урал чүүлдүн концерттери болгулаан. Чижээ, хол шыдыраага болган маргылдааның бирги черин К. Моңгуш, ийигизин Шекпээрде башкы Ондар олар алган. Волейбол, баскетбол, бөг кагарының маргылдаалары кончуг солун болгулаан.

Чөөн-Хемчик

СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлеринге сорук кирген чөөн-хемчикчилер улус судтарының соңгулдаларынга бедик идепкейлиг киришкен. Эртенгиниң он шакта-ла районда даңзыга кирген соңгукчуларның 85 хуузу бадылапкан.

Районда 24 соңгулда участоктарындан 11 участоктуң бүгү соңгукчулары эртенгиниң 8 шакта-ла бадылапкан. Бадылаашкынга Хөндергей, Ийме, Ишкин, Ак-Даш суурларда соңгулда участоктарының соңгукчулары эң организастыг болгаш идепкейлиг киришкениндер ол участоктарга бадылаашкын дыка эрте доозулгулаан. Соңгукчуларның хей-аъды бедик. Улуг назылыг болгаш аныяк-даа соңгукчулар бадылап турганш чүве чугаалап, социалистиг демократияның совет кижиге берип турар улуг эргелерин болгаш ачы-хавыназын сеткил ханыышкын-биле демдеглеп турганнар.

Хайыракан соңгулда участогунга бадылаан аныяк соңгукчу Г. К. Ондар бюллетеньни урнаже сугар мурнунда мынча деп чугаалаан: «Ниитиниң корум-чурумун быжыглаар дугайында партия болгаш чазак чугула кичээнгейни салып турар. Бистиң чурттувуста корум-чурум эки, ынчалза-даа ону улам быжыглаар дээш юристеривис-биле кады кужувусту салыр бис».

Соңгулда бүдүүзүнде болгаш ол хүн район төвүнге улуг концерт, участоктарга бот-тывынгыр артистерниң концерттери, спорт маргылдаалары болгулаан. Ол ышкаш «Искра» колхоз бирги кварталда районга тиилекчи болган азын быжыглап, сүт, эът садарын дүрген темпилиг чорудуп турар. Районнуң механизаторларының болгаш сугатчыларының субботада болган район хуралы часкы хову ажылдарын шимарлыг болгаш дүрген чорударынче районнуң тараажыларын кыйгырган.

Каа-Хем

Каа-Хем районнуң ажылчинчилери улус судтарының улус судьяларынга соңгулды хүнүн күш-ажылчы көдурлүүшкүн-биле эрттирген. Районнуң чамдык ажыл-агыйларының механизаторлары воскресенье хүнүнде тараа шөлдеринге ажылдаан. Хары эрте эрзэн черлерге элээн хөй шөлдерниң шыгы базыртынган. Чижээлээрге, «Тиилелге» колхозтуң механизаторлары ол хүн шенелде илиирттээшкинни чоруткаш, ийи чүс ажыг гектар черниң шыгын базырган.

Районнуң 16 соңгулда участогунга чон организастыг келген. Эртенгиниң тос шак четпээнде-ле Суг-Бажының, Белбейиниң, Бай-Сооттуң, Авыгачының соңгулда участоктары даңзыда кирген бүгү соңгукчуларның бадылаашкынын бүрүн бергенин партия райкомунга болгаш райкүүскомга дыңнаткан.

Соңгулда хүнүнде улус судьялары дээш боттарының бадылаашкынын берип турганш, дыка хөй соңгукчулар Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың боттандырып турары ниитики болгаш даштыкы политиказын чүректиң ханызындан деткип, Төрээн чурттуң экономиказын улам хөгжүдер дээш моон соңгаар улам күженииишкинниг ажылдаарын даңгыраглап турган. «Бүрен» совхозтуң мурнакчы механизаторларының бирээзи Александр Адыя улус судьязы дээш бадылаашкынын берип турганш, мынча деп чугаалаан:

— Бистиң төрээн партиявыстың ээлчеглиг XXV съездизи болуп эрткенден бээр элээн үе эрткен. Ынчалзажок ооң ажылдап турган хүннеринде болдунган күш-ажылчы болгаш политиктиг көдурлүүшкүн бо хүннерде-даа кошкаваан. Бистиң совхозтуң механизаторлары часкы хову ажылдарын эң кыска хуусаада бедик деңнелге эрттирерин хүлээнип турарлар.

Соңгулда хүнүнде районнуң бот-тывынгыр урал чүүл коллективтери соңгукчуларга солун концерттерни бараалгаткан. Район төвүнүң соңгукчулары ол хүн «Эзирниң таңгызы» деп кинону сонуурган көргеннер.

Улуг-Хем

Улус судьяларынга соңгулдалар Улуг-Хем районунга политиктиг бедик көдурлүүшкүннүң байдалынга болуп эрткен. Бадылаашкынның организастыг эртеринге баш удур хынамчалыг белеткел улуг идиглиг болган. Районнуң шупту 23 соңгулда участоктарынга соңгулдаларга белеткел ажылдары комиссияларның ажыл планнарын ёзугаар чоруттунган. Соңгукчуларның даңзылары тодараттынган, оларның санын барымдаалап, соңгулда бюллетеньнерин болгаш чалалга билеттерни чогуур үезинде таратпан. Бо бүгүнүң түңнелинде Ак-Чыраа, Арыг-Бажы, Көк-Чыраа, Ийи-Тал, Хайыракан, Эйлиг-Хем, Ак-Тал болгаш өске-даа соңгулда участоктарынга бадылаашкынга бөрык бүгү соңгукчулар киржип, бистиң социалистиг демократиявыстың шынның база катап бадыткаан.

Соңгукчулар улус судьяларынга депшиттирип турар чоннуң төлептиг оолдар кыстары дээш өөрүп четтиришкиниң чылыг состерин бюллетеньни ап тура илередип турганнар. «Найырал» совхозтуң Кара-Тал сүт-бараан фермазының саанчызы Даржаа бадылаашкынны берип турганш, мынча дээн:

— Бистиң бурунгуларывыс шаанда соңгуур безин эргези чок, ядыы-түреңги байдалга чурттап чорааннар. Ам бистер Совет Эвилелиниң долу эргелиг хамаатылары бис. Соңгудар-даа, соңгуттурар-даа эргелерни совет Конституциявыста алдын үжүктер-биле бижээн. Улус судьяларынга соңгулдалар партияның XXV съездизиниң өндүр улуг сорулгаларын амыдыралга чедиишкинниг боттандырып кириишкенивистиң кайгамчыктыг хайнымышкынныг үезинде болуп эртип турар-дыр. Бистиң социалистиг хоойлужудулгавыс — делегейде эң-не шыныг, эң-не кижизиг, эң-не чөптүг. Чогум-на ооң ужурунда хоойлу-дүрүм камгалалының ажылдакчыларынга эң-не төлептиглерин бистер бөгүн депшидип турар-дыр бис. Олар бистиң идегеливисти болгаш бүзүрэливисти ажыл-херек кырынга бадыткап шыдаар дээрзинге кандыг-даа чигзииишкин чокка бодумнуң бадылаашкынымны берип тур мен.

Улус судтарынга соңгулдалар хүнүнде Улуг-Хем районунга соңгулда участоктары эң-не хөлдүг черлерниң төвү болуп турганы таарылга эвес. Аңаа чыылган чон солун спортчу маргылдааларны, бот-тывынгыр урал чүүл киржикчилерниң концерттерин көрүп, боттары база киржип турганнар.

Таңды

Тараалаң Таңдының ажылчинчилери улус судунуң улус судьяларынга соңгулдалар хүнүн база күш-ажылчы бедик көдурлүүшкүннүг уткаан.

Апрель 11-ниң хүнүнде ховуларга тракторлар даажы соңгулда участоктарынга бадылаашкынның эгелээри-биле деңге диңмирээн. Ол хүн таңдыжылар 1850 ажыг гектар черниң шыгын базырган. Бирги кварталда күрүнеге сүт болгаш эът садар планын ажыр күүсеткен. Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының соңгукчулары бадылаашкынче бир демниг келген. Районнуң 18 соңгулда участоктарынга соңгукчулар эртенгиниң 6 шак четпээнде-ле шуужуп эгелээн. ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң мурнакчы саанчызы Евгения Васильевна Новиченко бадылаашкын мурнунда сос ап, чүве чугаалааш, партияның XXV съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга бодунуң бүгү кужун, арга-дуржулгазын, киириштирип, совхозтуң күрүнеге сүт, эът садар планын күүседиринге үлүүн киирип, беш чылдың баштайгы чылында бодунга алган социалистиг хүлээлгезин ажыр күүседирин аазаан. «Коммунизмниң херели» колхозтуң сүт-бараан фермазының эргелекчизи Кара-оол Оолчугаш ук ферманың саанчылары болгаш кадарчылары бирги кварталда сүт саап, күрүнеге дужаар планын СЭКП-ниң XXV съездизиниң ажыттынар хүнүнге чедир күүсеткенин илеткеп, чартык чылда сүт бүдүрер, күрүнеге ону садар планны саанчылар ажыр күүседир дээрзин бадылаашкын үезинде илереткен. Бай-Хаактың № 1 соңгулда округунуң талазы-биле улус судунуң улус судьязынга кандидат Хамизилла Галимуллович Файзулин, Хову-Аксының № 2 соңгулда округунуң талазы-биле улус судунуң улус судьязынга кандидат Любовь Павловна Рожкова олар дээш соңгукчулар боттарының бадылаашкыннарын бергеннер.

Бии-Хем

Бии-Хем районга улус судунга соңгулда эртенгиниң 6 шакта бүгү 18 соңгулда участоктарынга эгелээн.

Улус судунуң улус судьязынга кандидат, партия кежигүнү эш Нэлли Анатольевна Бесякова дээш бадылаашкыннарга Ленинкада, Сесерлигде, Билелигде, Хүтте болгаш Севиде соңгулда участоктарының соңгукчулары идепкейлиг киржип, боттарының бадылаашкыннарын эртенгиниң он шакта бүрүн дооскан. Ынчаарга Бии-Хемниң бүгү соңгулда участоктарынга 10 шакта бүгү соңгукчуларның 76 хуузу бадылаашкынын берген турган.

Ажылчы чоннар депутаттарының Туран хоорай Совединиң күүскомунуң секретарь-машинизи Наталья Георгиевна Симонова соңгулдага бир дугаар киришкен. Бюллетеньни алгаш, ооң чугаалааны болза:

— Совет суд — делегейде эң-не чөптүг, социалистиг демократияның суду. Ооң төлээлекчизин бир дугаар соңгуп турарымга сеткилимниң ханызындан өөрүп тур мен. Совет Конституцияның меңээ бижыттлааны эргени бүгү чон-биле кады күүсеткеним меңээ аас-кежиик болур.

Тожу

Тожу районнуң ажыл-ишчилери оңгу беш чылдың баштайгы чылының бирги кварталының планныг даалгаларын күүседиринге чедиишкинниг болуп, кварталда күрүнеге сүт садарын ийи бүдүн алды ончук катап ажырган.

Районнуң улус судунуң улус судьязынга «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ниити хуралындан депшиттирген, партия кежигүнү эвес Василий Кузьмич Морозов дээш бадылаашкыннар организастыг эрткен. Эртенгиниң тос шак турда Адыр-Кежигде, Ийде болгаш Хамсырада соңгулда участоктарының соңгукчулары бүрүнү-биле бадылап дооскан. А 10 шак турда, районнуң бүгү соңгукчуларының 80 хуузу бадылаашкынын берген турган.

Эрзин

Район төвүнүң хоочун чурттакчыларының бирээзи 87 харлыг Сундуй Шогжалевич Чамзырай соңгулда хүнүнде соңгулда участогунга өскелерни мурнап келген. Улус судьязы дээш бодунуң бадылаашкынын берип турганш, ооң чугаалааны болза:

— Назынымның дургузунда хөй чүвени көрүп келдим. Совет эрге-чагыргаының бистерге тывыскан бергени хостуг эргени чугаалап, мактап мага ханмас-тыр мен. Капчаар-даа чурттап, ажылдаарынга бүгү чүве бисте бар-дыр. Чүгле чону, партиязы, чазаа дээш кызымаккай ажылдап чоруур болза, кижи алдар-атка чедип, бүгүдеге мактадыр апарган үедир. Төрээн чуртуңар, улус чонуңар дээш эки туржурупарны аныяктарга чагып тур мен. Мерген угааныг партиявыс болгаш чазаавыс дээш бадылаашкынымны берип тур мен.

Районнуң ажылчы чоннары тоску беш чылды хуусаа бетинде күүседир дээш кызымаккай ажылдап турар. Район чаа беш чылдың бирги кварталында күрүнеге сүт садарының планын 221 хуу, эъттинн — 111 хуу күүсеткен.

Бай-Тайга

Улус судьяларын соңгуурун Бай-Тайга районнуң чону бедик көдурлүүшкүннүг эрттирген. Эртенгиниң 11 шакка чедир бүгү соңгукчуларның 96 хуузу бадылап каапкан турган, а 12 шак шала четпейн чорда-ла, районнуң бүгү чону 100 хуу бадылапкан. Бо хүн Тээли суурга чон кончуг хөй, сактырга кижилер шупту-ла кудумчуже үнүп келгеп ышкаш, ындаазында байырлапчы кончуг болган.

Кижилер оман-хөглүг, оюн-каткылыг соңгулда участоктарынче шуужуп чоруп турган. Эң ыраңгыя Бай-Тал, Шуй сумуларга чон 10 шакта-ла соңгулданы бүрүн доозупкан турган.

Районнуң бодунуң бот-тывынгыр артистериниң болгаш Ак-Довурак хоорайдан аалдап келген агитбригадаларының киржикчилери чон мурнунга солун концерттерни база бараалгаткан.

Районнуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы чедиишкиннери база багай эвес. Район бирги кварталда эът бүдүрер планын 104,4 хуу, сүттүүн 107,2 хуу кылдыр ажыр күүсеткен.

Мөңгүн-Тайга

Мөңгүн-Тайганың эң бедик сувурунуң меңги доштуг шыңнык бажынга хүн херели шонуп дээрниң ырак мурнунда-ла районнуң ажыл-ишчилери эртенги ыржымны үреп, бажыңнарындан үнгеш, соңгулда участоктарынче шуужуп эгелээн. Тускай урпаларлыг төлээлер машиналарга олуруп-каш, эң ыракта кыштаг, чазагларда малчыннарның бадылаашкынын алыры-биле суурлардан чүк-чүкче шуужуп үнгүлээн. Тоолайлыгның машина четпес кашпалдарынче № 4 участоктап аттыг кижилер база аъттангылаан. Таптыг-ла 6 шакта соңгулда участоктарының комиссияларының даргалары соңгукчуларга байыр чедиргеш, районнуң улус судунуң улус судьязынга бадылаашкынны эгелээрин чарлаан.

Мугур-Аксының № 3 соңгулда участогунга бадылаашкынны эң баштай күш-ажылдың хоочуну Дембирел Иргит биле соңгулдаларга бир дугаар киржип турар аныяк кыс Татьяна Иргит олар эгелээннер. Участокка бадылаашкын үезинде сос ап чүве чугаалаан эштер районнуң улус судьязынга кандидатка чагыгларын берип, социалистиг хоойлу-дүрүм камгалалынга төлептиг бараан болурун идегээннер.

Партияның XXV съездизиниң шиитпирлеринге күш-ажылчы сорук кирген мөңгүн-тайгажылар бирги кварталды багай эвес көргүзүглерлиг доозуп, соңгулдаларны күш-ажылчы белектерлиг уткаан. «Мөген-Бүрен» колхоз ниитизи-биле 100 баш хойга онаштыр 85 хураганы камгалап алгаш, социалистиг чарыштың тиилекчизи болган. «Малчын» колхозтуң № 1 хойжу бригадазы 100 баш хойга онаштыр 92 хураганы камгалап алган. Районнуң 43 малчыннары 100 баш төрүүр хойга онаштыр 85-тен хөй хураганы камгалап алган. Амыдырал хандырылга комбинады, коммунал ажыл-агый чери бирги кварталда чоңга ачы-дуза чедириниң планын тус-тузунда 110 хууга күүсеткеннер.

Улус судьяларының соңгулдаларының хүнүнде районнуң Культура бажыңынга, көдээ клубтарга, кино, концерт көрүлделери, оюн-тоглаа, стадионнарга, спортчу шөлдерге маргылдаалар үзүктелбээн. Ынчангаш соңгулда хүнү, чоннуң совет хоойлужудулгазы хүндүткеп, ону херек кырында бадыткаанының хүнү болган.

Өвүр

Өвүр районнуң суурлары дан хаязы-биле деңге хаймыныг. хөлзээзинниг апаргылаан. Кудумчуларга катқы-хөг, чугаа-соот, оюн-тоглаа диңмиттелген. Аал-оранындан үнген кижи бүрүзү соңгулда участоктарынче далажып чоруп тургулаан. Улус судунга соңгулдаларның организастыг эгелээни ол. Соңгукчуларга культура одагларының төптери — көдээ клубтар, школалар боттарының эникиерин ажыдып бергилээн. Соңгукчуларның бадылаашкыны түлүктелген.

Эртенгиниң сес шакка чедир соңгукчуларның 92 хуузу боттарының бадылаашкынын бергеннер. Чаа-Суур, Арыг-Бажы, Саглы, Бора-Шай болгаш өске-даа соңгулда участоктарынга бадылаашкын чеди шак ажыг турда-ла доозулган.

Ол хүн апрельдиң часкы хат-кавыскылыг хүнү турзадаа, өвүржүлерниң сагыш-сеткили сергек. тус-тус хамаарышкан участоктарынче бадылаашкынны бээри-биле чаңгыс кижи дег шуужуп чоруп турганнар.

Саңгыга, Хандагайтыга волейбол, футбол маргылдаалары, Тэргалыга тыва хүреш маргылдаазы болгулаан. Өвүржүлер бо соңгулдага эки белеткелдиин, партияны долгандыр сырый каттышкан сүр-күчүзүн бадылаашкын үезинде көргүскеннер.

Тес-Хем

Тес-Хем районунга улус судтарынга соңгулдалар эртен 6 шакта бүгү 10 участоктарынга эгелээн. Улус судтарынга соңгулдага Берт-Дагда, Ак-Чыраада, Самагалдайда болгаш өске-даа черлерде соңгулда участоктарының соңгукчулары идепкейлиг киржип, боттарының бадылаашкыннарын эртенгиниң 10 шакта-ла 90 хуузун берген турган.

Соңгулдага бир дугаар киржип турар аныяк соңгукчу, сакманщик Людмила Элбектиң бюллетеньни алгаш чугаалааны болза: «Совет суд — делегейде эң-не шынчы, социалистиг демократияның суду. Ооң төлээлекчизин бир дугаар соңгуп турарым меңээ улуг өөрүшкү. Мен бо чылын 160 хураганы менди доруктуруп алдым. Ол-даа болза мээң Төрээн чуртумга күш-ажылчы белээм болгай аан».

Өске-даа соңгукчулар Совет хоойлу-дүрүмнүң төлептиг төлээзи дээш бадылаашкынын берип тура, СЭКП-ниң XXV съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар, районнуң ажыл-агый планнарын чедир болгаш ажыр күүседиринге хүлээлгелерни алганнар.

ЧУРУКТАРДА: Кызыл районнуң Каа-Хем суурда соңгулда участогунуң даргазы П. А. Фунтиков соңгулда комиссиязының кежигүннери-биле чугаалажып турары (он талазында); Кызылдың № 4 профессионал-техниктиг училищезиниң бөлүк сургуулдары соңгулда соонда.

«Кызыл тудуг» эргелелиниң тудугжулары СЭКП-ниң XXV съездизиниң капитал тудуг талазы-биле шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымак ажылдап турар. Ыланғыя Вячеслав Ульяновтуң удурткан комплекстиг бригаданың ажылчинчилери дөртку микрорайонда 110 аал ниити чурттаар бажыңның тудуунда бо хүннерде шалыпкын ажылдап, ол бажыңны В. И. Ленинниң төрүттүнгенинден бээр 106 чылынга тураскаадып, шеверлекчилерге хүлээдип бээр сорулганы боттарының мурнунда салган. Ам ында ажылдар адакталган. Августа бо бажыңны Күрүне комиссиязынга хүлээдир.

ЧУРУКТА: бригаданың шалыпчылары: дашчы Г. Калзаң, каңнакчы А. Нешатаев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ШАМБАЛЫГНЫҢ ШАЛЫПЧЫЗЫ

Шамбалыг, шынап-ла, чараш булуң. А ооң кижилери—чүүдеп артык. Ында бистиң республиканың өске-даа чечектелген көдээ черлеринде ышкаш, хойжу, саанчы, кадарчы, тараажы, механизатор, тудугжу, эмчи, башкы кадрлар, культураның улусчу талантылары боттарының социалистиг төрээн черин партияның айыткан оруу-биле чылдан чылче улам-на чаартып, коммунизмниң чырыткылыг бедиктеринче хөгжүдүп орар.

Совхозтуң шолбаннарын Хүндүлел самбыразында көргүскен. Оларның аразында эрес карактарлыг аныяк эрниң портредин эскерип кааш, ооң адаанда бижимелин номчуй бээримге, «хойжу Семис-оол Моңгуш» деп каан.

Хойжунуң ажыл-ижин, амыдырал-чуртталгазын сонуургаар дээш, үр-даа болбаанда адап-сураан аалывыска чедип келдивис. Күдер шыырак, хүрең шырайлыг аныяк эр биске уткуй базып келгеш:—Семис-оол—деп бодун таныштыргаш, бистер-биле менди солушту. Хойжунуң кыштаазының девискээрин топтап көрүп турарга, улуг-ла бүдүрүлге чери сагындырар: хой кажаазы, аңаа улаштыр чаа туткан хураган кажаазы, хой чемгерер болгаш агаарладыр чадагай кажаа, суггарылга чери, сиген, саван, будук-бүрү савазы дээш оон-даа өске.

Ол харын бүдүрүлге чери болбайн аан. Хамык тудуг-туругзуунга малды ажаап-тежээр, чемгерер, суггарар, өстүрүп көвүдедир, оон хөй-хөй эът, дүк, сүт, кеш үнер. А ол дээрге үлетпүрге — чиг-эт, улус чоңга — эгээртинмес аъш-чем, чараш, чылыг, чымчак хеп, эт-сеп дээрзи билдингир. Мындыг чаагай эртине-байлакты бодунуң Төрээн чуртунга, улузунга бердингеп кижилер чаяап, шаңнап чоруур. Семис-оол чогум-на ындыгларның бирээзи.

Малчынның алыс чурту — Баян-Тала. А ол база-ла малчын чоннуң чурту. Аңаа аныяк малчын Семис-оол Моңгуш үе-биле деңге базып, үүле-херектиң бедиинче үнүп чоруп орган. Колхозунга хойжулаан ол чылдарның эрткенин безин ол эки эскербээн. Эки ажылы дээш шаңнадып, мактадып-даа турган.

Амгы «Шамбалыг» совхоз чаа тургустунган чылын аңаа дуржулгалыг кадрларның чедишпейн турганы билдингир. Ынчап совхозтуң директиязы хамыктың мурнунда хой ажылынче кол кичээнгейни салыр, ынчангаш ооң кадрларын белеткээр, дуржулгалыг хойжуларны өөредип, чамдыктарын малчын черлерден чалап алырын шиитпирлээн. Чөөн-Хемчик районда күш-ажыл курлавырларын ажыглаар талазы-биле төлээ чериниң дузазы-биле өскээр көжер күзелин илереткен кижилер Баян-Таладан бага тывылган. Оларның бирээзи Семис-оол ол.

Дугуржулга дораан-на бүтпээн. Ол ындыг болбас арга чок. Чүге дээрге төрээн черин каггаш, өскээр баары ындыг амыр эвес-ле болгай: бети дээрге кадай-биле, оон ыңай дөргүл-төрелдер-биле сүмележир апаар.

— Чуртта, чоңда ылгал чүү боор, ажыл-иш дөмей, алыс сорулга чаңгыс чүве болганда чөпшээрежиптээли бе?—деп, Семис-оол уругларының авазынче хүлүмзүрээн.

Кара-Бызаа баштай чүнү-даа ыыттаваан, база-ла хүлүмзүрүй аарак Семис-оол-биле аалчыже көрүп каан. Ыыттаваска чөпшээрешкени ол чүве дээн деп, директор сеткилин чымчадыр бодап орган. Аңаа ол, шынап-ла, часпаан. «Шамбалыг» совхозче Моңгуштарның малчыннап көжер деп турарынга төрелдериниң, эш-өөрүнден кым-даа удурланмаан. Чаңгыс соруктуг, чалданыш чок малчыннар колхоз-биле сөөлгү хураганга чедир санашкаш, төрээн чериниң алдын сыкпазын даңгыраглап, ооң-биле байырлашкаш, аалчы боол кээп турарын чонунга аазгаш, чаа черге улам-на чаа-чаа тиилелгелерни чедер ниит бүзүрел-биле көжүп үнүпкен...

Семис-оол Сорукуевич бистиң бодалывысты бүдүү билгензиг, даргалар кажааларны көөр ыйнаан дээш, элертнеш базыпты. Хойжунуң кажааларының ишти, даштының арыг-шевери аажок болду. А оларны сеппеп, чылыглап, кышка белеткээни магалыг. Мал ажылының мастериниң шевер холунуң, бедик харысалгазы бодап турганш, бүдүргеп ажылдың демдээ оон көстүр.

«Кышка чайын белеткенир» деп улустуң өттүр сөглээн үлегер чугаазы бар. Семис-оол Моңгуштуң кышка шынап-ла чайын, кусту өттүр белеткенгени илдеш. 500 чыгы хой кирер кажааның коржени хоорууп, ону камныг ажаап, өдээн бөлүп алыры безин ындыг белен бе? Оон аңгыда, ону сеп-тээр, чылыглаар, чырытты киирер, агаар таарыштырар черлерин кылыр дээш, ажылла хөй. Оларны анаа бодаарга аар-саар, үүрмек ажыл ышкаш сагындырар, шынында ол ындыг эвес, аңаа бодал, күш, ак сеткил негеттинер.

Бо чылын хойжунуң кыштаанга чаа хураган кажаазын база туткан, а Моңгуштарның өг-бүлези ону совхоз тудуп бээр ыйнаан дээш анаа олурбаан. Олар тудугнун чүгле бөдүүн чүүлдерин эвес, харын чамдык иштики дериглерин боттарының дорт киржилгези-биле кылышкан.

— Бо чылын бис, шынап-ла, кайгамчык кажаа алдывыс. Маңаа хураган ажаап, азырап албас чүве болза, хойжу болган херээ чүү боо—дээш, Моңгуш чугаазын уламчылады.— Эрткен ийи кыжын эрги хураган кажаазынга хураган тудуп келген бис, түреңчиг-ле чорду. Оон ыңай аъш-чем база чедишпес, хамык-ла арганы херелеп, кызыл күш-биле ажаап келдивис.

— Хой ажылынга ажылдап келген чылдарыңарда силерниң көргүзүтлериңер черле кандыг боол келгенил, Семис-оол Сорукуевич!—деп, хойжудан сонуургадывыс.

— Өөм ээзи Кара-Бызаа Тырдыймаевна-биле аныявыстан бээр-ле малчыннап келгеп, хой өстүрүп, ажылдап келген улус бис. Бо совхозка келгеш, база-ла багай эвес ажылдап чор бис. Агаар-бойдустуң берге байдалдары турзажок, оорениш, чаңчыкпаан чаа черге келзивиссе-даа, 1974 чылда база чүгээр эки түңнелдиг болган бис. А 1975 чылда төрүүр 100 баш хойдан 105 хураганны ап, бир хойдан 3,2 килограмм дүктү кыргып алдывыс — деп, хойжу чоргаарал-биле чугаалап орду.

Шынап-ла, чаа черге келген кижи чоннуң чоон оруунче дораан-не кире хона бээри ындыг-ла белен эвес. Ынчалзажок байлак дуржулга, ниитиниң херээ дээш мөгаг билбес ажыл-иш, эш-өөрүнүң кежиктиг дузазы Моңгуштарны чаагай түңнелдерге чедирип келген. Семис-оол 1974 чылдың социалистиг чарыжының тиилекчизи. Семис-оол, Кара-Бызаа Моңгуштар чүгле совхоз бүдүрүлгезиниң шалыпчылары эвес, харын хөй-ниити амыдыралының база активчилери. Оларны эрткен чылын партия кежигүнүнүң кандидадынга хүлээп алган. Ол чорук Моңгуштарга улам-на улуг идегелди салып, улам улуг хүлээлгелерни дагзып турар.

Өгнүң херээжен ээзи Кара-Бызаа Тырдыймаевна Моңгушка шамбалыгжылар боттарының улуг идегелин көргүзүп, Кызыл район Совединиң депутадынга соңгаан. Ол алды уругларның иези, мөгаг-шылаг билбес ишчи. Делегейниң, чурттуң, республиканың амыдыралын, колхоз, совхозтарның болгаш малчыннарның ажыл-ижин, мурнакчы дуржулгазы, эки кижилерни Моңгуштар радиоприемниктинден дыңнаан, телевизорундан көрүп орарлар. Чоннуң культура-амыдырал деңнелиниң улам-на бедип турарын Моңгуштарның чижээ көрүнчүкте дег херечилеп турар.

— Мал дээш бүгү-ле чүвени кылып, хамык арга-күштү үндүрүп турганш, оңгу беш чылдың баштайгы чылының опаалдаларын күүседиринге болдунар-ла салыышкынны кылыр деп шиитпирлеп алган бис. Экини эдерзе, элбекшилге чедирер боор дээш, совхозтуң, харын-даа районнуң безин тергииннериниң бирээзи Куулар Кошкар-оол хойжуну социалистиг чарышка кыйгырган мен. Чүве чаңгыс черге турар эвес, эрткен чылын чүс баштан хураган алыр талазы-биле аштырзыммза-даа, бо чылын эки ажылдазымза, эштиң соондан-на эдере базып, эрте халый-даа берип болур-ла ыйнаан кылдыр шиитпирлиг боданып каап орар-ла-дыр мен —деп, Моңгуш бодунуң сорукчуткулун илергейлеп орду.

Бо дээрге бедиктерже чадыг сорук-тур. Бодунуң күжүнге, аргазынга бүзүрел—каяа-даа, кандыг-даа чүвеге чедиишкинниң үндезини.

М. МОМБУЖАП.

Н. Г. Потехинни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

ДОСААФ организацияларынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы болгаш тоску беш чылда камгалал-массалыг ажылга чедип алган чедиишкиннери дээш ДОСААФ-тың область комитединиң даргазының оралакчызы Николай Георгиевич ПОТЕХИННИ Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары С. КРАСНЫЙ.

Кызыл хоорай.
1976 чылдың апрель 9.

КОЛ УГЛАНЫЫШКЫННЫГ АЖЫЛДААР

(Тываның профэвилел активиниң хуралындан)

Республиканың профэвилел активиниң хуралынга СЭКП-ниң XXV съездизиниң, ВЦСПС-тиң X пленумунуң түңнелдери болгаш Тываның профэвилелдер организацияларының сорулгаларын чугаалашкан. Аңаа илеткелчи облпрофчөвүлелдиң даргазы **Т. Ч. Норбу** болгаш санал берген эштер партиявыстың XXV съездизиниң бистиң партиявыстың, совет улустуң болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң төөгүзүнде улуг болуушкун болганын демдеглээн.

Съездиниң шиитпирлерин болгаш ону профэвилелдериниң ажыл-чорудулгазының дайынчы программазы болдурарын хүлээндирип турар ВЦСПС-тиң X пленумунуң докталын удуртулга болдурбушаан, онгу беш чылдың онаалдаларын күүседир талазы-биле республиканың профэвилелдер организацияларының сорулгаларын актив хуралының киржикчилери тодараткан.

Чаа беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседириниң эки үндезиннери республиканың ажылчы чоннарында бар. Республиканың экономиказын хөгжүдер, ажылчы чоннарның материалдыг болгаш культурлуг чаагай чоруун бедидер талазы-биле хөй ажылдар кылдынган. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң темпизи база өзүлдези, шиңгээттинген капитал салыышкыннарының хемчээли бүгү-эвилелдииниден бедик болуп турар.

Тываның ажылчы чоннарының 1976 чылда социалистиг хүлээлгезиниң кол угланыышкыны ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыын болгаш шынарын бедидери, эртем-техниктиг дешпилгеге үндезилээн күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидери, камналга чурумун күштелдирери болгаш продукцияның бот-үнезин чиигедири, мал, чер ажылының продуктуларын бүгү талалыг көвүдедири, тудугнуң хуусаазын, өртээн кызырары болур. Үлетпүр продукциязын бүдүрериниң болгаш сайгарылгазының планын декабрь 28-ке чедир күүседир. Бүгү продукцияның немей өзүлдезиниң 80 хуузун күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле чедип алыр. Бо болгаш өске-даа сорулгаларны күүседиринче ажылчы чоннарның инициативазын, чогаадыкчы чоруун, мергежилин угландырып, оларга бүгү талалыг дузаны чедирбишаан, профэвилелдер организациялары организакчы, масса-политиктиг ажылды чорудуп турар. Ол дугайын көдээ ажыл-агый болгаш белеткелдер ажылдакчыларының профэвилелиниң область комитединиң даргазы **А. Т. Сотпа**, Барыын-Хемчик районнуң профчөвүлелиниң даргазы **З. Д. Саая**, ВОИР-ниң область чөвүлелиниң даргазы **В. И. Потехин**, «Тес-Хем» совхозтуң чылгычызы **О. О. Таңзы**, столоваялар болгаш ресторанпар трезинде профэвилелдериниң каттышкан комитединиң даргазы **О. У. Георгиевская** олар болгаш өске-даа эштер боттарының саналдарынга чугаалаан.

Съезд мурнунуң күш-ажылчы вахтазының үезинде республиканың дыка хөй бүдүрүлгелери, ажыл-агыйлары, организациялары, мурнакчылары беш чылдың бирги чылының баштайгы айларының пландарын хуусаа бетинде күүсеткениң рапорттаан. Республиканың үлетпүр бүдүрүлгелери бирги кварталда нииti продукция бүдүрер болгаш ону сайгарарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң пландарын күүсеткен. Ынчалза-даа продукцияны бүдүрериниң талазы-биле 19, сайгарарының талазы-биле 15, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер талазы-биле 24 бүдүрүлге социалистиг хүлээлгелерин күүсетпээн. Республиканың үлетпүрү март айда күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң планын база күүсетпээн болуп турар. Ылангыя Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың туйбу заводтарының, тус чер үлетпүрүнүң эргелелиниң бүдүрүлгелери, Каа-Хем районнуң бүдүрүлгелери куду көргүзүглерлиг болган. «Тыва кобальт» комбинатта, үлетпүртудуг материалдар каттыжыышкынында, автосептелге заводунда продукцияның бот-үнези бирги кварталда улгаткан. Республикада бирги кварталда түзүг талазы-биле планныг онаалдалар күүсеттинмээн. Ниитиниң малының кыштаглаашкыны нарын, берге байдалда эртип турар. Кыштаглаашкынны хүр-чаагай доозар, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алыр, часкы хову ажылдарынга эки белеткелдиг кирер талазы-биле шиитпирлээр айтырыглар хөй. Транспорт ажылында, четпестер база бар.

Профэвилелдер комитеттери Москваның, Ленинградтың болгаш чурттуң өске-даа мурнакчы бүдүрүлгелериниң, мурнакчы кижилериниң патриоттуг эгелээшкиннерин калбаа-биле нептередиринче угланган ажылды чер-черде чорудуп турар. Ам республикада социалистиг чарышта 64,6 муң күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр дээш шимчээшкинде 29 муң ажыг кижи хаара туттунган.

Амгы үеде чоннуң күжениишкинин угландырза чогуур бир чугула айтырыг болза фонд эгидилгезин бедидери, ону чедип алыр дээш бүдүрүлге фондуларын улам долузу-биле ажыглаар дээш демисежири болур. Бисте бүдүрүлгелерниң ээлчеглиг чорууктуң коэффициентизи 1,34 хуу болуп турар. Техниканы колдуунда чаңгыс ээлчеглиг ажыглап келген. Ооң түңнелинде оларның ажыглалының коэффициентизи 50 хуудан ашпас. Моон чылдагааны ажылчын күжүнүң чедишпези, оларның мергежилиниң чавызында. Амгы үеде республикада 20 бүдүрүлгеде ажылчыннар четчелеттинмээн, 700 ажыг механизатор кадрлар чедишпес. Моон түңнелинде бир тракторнуң-на хүндүскү ажылдап кылыышкынының хемчээли өскерилге чок 5,2—5,5 хире га.

Техниканың багай ажыглалының бир кол чылдагааны механизатор кадрларның чедишпези. Трактористерниң чүгле 15 хуузу 1-ги, 24 хуузу II-ги класстыг. Совхозтар ажылчыннарының, колхозчуларының мергежилиниң деңнелин ап көөрге, саанчыларның чүгле 9 хуузу, хойжуларның 5 хуузу бедик класстыг.

— Республикада мурнакчы, коммунистиг күш-ажыл коллективи Туран сүт-бараан фермазында безин саанчыларның көргүзүү аңгы-аңгы. Оларның чамдыызының бедик, өскелериниң ортумак деңнелден куду болуп турар — деп, Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозта ажылчын комитединиң даргазы **И. М. Кицын** саналынга чугаалааш, саанчыларның, механизаторларның мергежилин бедидер, дагдыныкчыларның ролюн бедидериниң чугулазын демдеглээн.

Ажылчыннарның, албанхаакчыларның бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, чуртталгазынга база дыштанылгазынга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш чамдык ажылдар кылдынган. Маңаа профэвилелдериниң киирген үлүү биче эвес. Олар ол сорулгаларга коллективтиг керээлерни, социал-экономиктиг хөгжүлдениң өске-даа аргаларын чөп ажыглап турар. Беш чыл иштинде санаторийлерге, дыштанылга бажыңнарынга 20 муң ажыг кижи кадыкшылын экижиткен. Чүс-чүс кижилер турист-экскурсия ажылынче, хаара туттунган.

Партияның XXV съездизиниң негелделеринге дүүштүр ажылчы чоннарның коммунистиг болгаш аажы-чаң кижизидилгезин экижидер талазы-биле шиитпирлезе чогуур айтырыгларже актив хуралы улуг кичээнгейни салган.

Хуралга СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, партияның XXV съездизиниң делегады, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** киржип, чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXV съездизиниң айыткаңы экономиктиг, социал болгаш кижизидилге айтырыгларын кызымаккайы-биле, тодаргай угланыышкынныг шиитпирлевишаан, республиканың профэвилел организацияларының кичээнгей салза чогуур кол айтырыгларын сайгарып чугаалаан. Ылангыя фонд эгидилгези, техниканы чөп ажыглаары, ажылчы чоннарның, ылангыя аныяктарның ортузунга коммунистиг кижизидилгениң ажылдарын шиитпирлээринге профэвилелдериниң организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдарын угландырарының чугулазын ол демдеглээн.

В. МААДЫР.

Ажылчын характер университеди

Ол залды Владимир Целуев бүгү назынында утпас. Ленинградтың Күш-ажыл орденинге ону он үш чыл мурнунда ажылчын кылдыр хүндүткеп үдээн. Ол ынчан мырыңай аныяк турган, а соң бригадири Степан Степанович Витченконуң херзэнге «Кадыыр болгаш Масиа» алдын медаль-даа турбаан.

База катап Күш-ажыл орденинде. Президиумда С. С. Витченко, бо удаада ол ында хүндүлүг аалчы. Дагдыныышкын шимчээшкинни чуртка ооң эгелээшкинибиле эгелээн, ол алдарлыг хоочун ажыл-ишчи кижи ам дыштанып үнген. Бригадир атка кандидат кылдыр Владимир Целуевти чаңгыс эпсеткилдиг адаан. Ол — дүрүм ёзугаар болуушкун-дур. Ол — бедик мергежилдиг ажылчын, коммунист, ВЛКСМ ТК-ның кежигүнү. Ол ам бригадир, чаңчылчаан байырлалды ол даргалап эрттирип, ёзулуг ажылчын университеттиң алдарын чаалап алган «Электросиланың» алдаржаан бригадазынга ажылдаар апаар аныяктарга чагыын берип турганы ол.

Ол университеттиң тургустунарынга Витченконуң бригадазынга бодунуң кестүп келген баштайгы хүннеринден эгелээш-ле Владимир киржип келген. Владимир бригадирниң оң холу болуп, комсомол бөлүүн баштай берген. Ынчангаш аныяктарны ажыл-ишчи чоргааралдыг кылдыр кижизидер талазы-биле кылдынган чүүлде ооң ачы-хавыязы база бар.

Аныяк удуртукчу бодунуң чаа албан-дужаалынга кол чүүл кылдыр чаңчылдарны уламчылаарын болгаш улам көвүдедирин санап турар. ол чаңчылдарны ол боду болгаш ооң эштери эргим үнелээр. Бригаданы быжыглап, ону күштүг ажылчын коллектив база хостуг шактарда эки хоккей командазы кылып турар бүгү-ле эки чүүлдер-биле ол чепсегленген.

Бригадада чээрби кижи. Олар шупту КМ—200 дээр аппараттарны чыып эптеп турарлар. Владимирниң неззаде чүткүл салып келгени өөредилге холушкак профессияларны шиңгээдип алыр арганы эптекчилерге берген. Ам кижи бүрүзү кандыг-даа операцияның конвейеринге ажылдап шыдаар.

Эрткен беш чылды бригада дөрт чыл, үш ай дургузунда-ла күүседипкен, а амгы беш чылды эптекчилер улам кыска хуусаада доозар сорулгалыг.

Армияже азы өөредилгеже чоруткан кижилерни солаан чаа кижилер бригадага чылдың келир. Эрткен чылдарда аңаа 150 оолдар, кыстар солушкан, олар ам хүндүтнелдиг кижилер, бедик мергежилдиг специалистер апарган. Оларны бүгү коллектив кижизиткен.

Чоокта чаагы сески классчы Игорь Гусев заводка дөрт чыл мурнунда келген. Мырыңай сула салдынып кан ол бичии оглун хүлээп алырын авазы дилээн. Ажылга кирген дораан-на ол ажыл шагы үзүп, каржы-хажагай чоруун көргүзе берген. Ооң аажы-чаңын бригада хуралынга чугаалашкан, ол-даа дузалаваан, шак ооң соонда Целуевтиң инициативазын ёзугаар аныяктарның нииti цех хуралын эрттирген. Ол оол дыка хөй шыңгыы сөстерни дыңнаар ужурга таварышкан. Ону кончуг шыңгыы хемчег алыр дээн саналды бригадир хүлээвээн. Ажыл үезинде Игорьну бригадир бодунга чоок тургузуп, ону ыяк көрүп, эки сөстери болгаш сүмелери-биле аңаа дузалап туруп берген. Нарын бүдүштү канчаар көөрүнүң аргазы тывылган. Игорь чурууруңга ынак кижи бооп тур. Ооң чураан ажылдарының делгелгезин организастаарын шиитпирлээн, ынчангаш ол аныяк кижи мырыңай чазалып келген. Ооң ажы-чаңында кижи хөңнү чок чүвениң изи-даа артпаан. Ам Гусев бригаданың бүгү кижилер-биле бир демей ажылдап, комсомолга кирерինге белеткенип турар.

Владимир Целуев — «Электросилада» эң аныяк дагдыныкчы.

— Кижилер-биле ажылдап билир чорук — ооң уран салымы болу берген — деп, С. С. Витченко чугаалаар.

Н. КОНДРАТЕНКО,
СЭТА-ның корр.
ЛЕНИНГРАД.

ДАШТЫКЫ ИНФОРМАЦИЯЛАР

ВАН ГЕЙТИНИҢ ИЛЕТКЕЛИ

ГЕНТ. (СЭТА). Бельгияның Коммунистиг партиязының ында болуп турар XXII съездизинге БКП-ниң даргазы Луи Ван Гейт отчёт илеткел кылган.

Амгы делегей байдалының характерлиг чүүлү болза антиимпериалистиг кол күштерниң чорудуп турар болгаш Хельсинкиге болган чөвүлел хуралга чедип алдынган чугула түңнелдерниң соонда улам-на хогжүп турар тайбың шавыышкынның калбарыышкыны болур деп, ол чугаалаан. Тайбың болгаш делегейниң кады ажылдажылгазы дээш улам ыңаайгы демиселдиң программазында СЭКП-ниң XXV съездизинге идип үндүрген чаа совет саналдарны илеткелчи онзалап демдеглээн. Төп Европага чепсектиг күштерни болгаш чепсеглээшкиннерни кызырар дугайында Венада чугаалажыышкыннарга Варшава керээзиниң кежигүннери күрүнелерниң саналдарының дугайын, ЭЭК-биле бот-боттарының аразында харылзааларның үндезиннериниң дугайында дүрүмкүлгэ чарарынга хамаарыштыр ЭДЧ-ниң саналдарының дугайын ол база-ла чугаалаан.

Бельгияның ажылчын шимчээшкини болгаш өске-даа улусчу күштери «атлантизмниң болгаш делегей монополияларының Европазынче» угланган политиканы үзериниң эргежок чугулазынын дугайында айтырыгны тургузуп турар деп, ол айыткан. Чавырлыышкынны быжыктырарының, эндере чепсегленииишкиннерни соксадырының болгаш бөлүглежиишкиннерниң политиказындан ойталаарының Хельсинкиге төлевилеттинген оруун үргүлчүлезе чогуур деп, ажылчын шимчээшкининиң калбак бөлүктери санап турар.

Бодунуң хөделиишкиннерибиле империализмге болгаш барыын үзелдиг күштерге политиктиг, а чамдык таварылгаларда практиктиг деткимчени көргүзүп турар кыдат удуртулганың туружун Л. Ван Гейт шүгүмчүлээн.

ЕЭК СЕССИЯЗЫНЫҢ ШИИТПИРИ

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КПО-нуң Европа талазы-биле экономиктиг комиссиязының (ЕЭК) 31-ги сессиязы аңаа ажылын дооскан. Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүлел хуралдың түңнелдеринге база Түңнел актының чүүлдерин боттандырарының сорулгаларынга холбаштыр комиссияның ажылының улам ыңаайгы перспективаларын аңаа чугаалажып көрген.

«Долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының, транспортту болгаш энергетиканы хөгжүдериниң талазы-биле кады ажылдажылганың айтырыгларын чугаалажып көөр нииti Европа конгресстерин азы күрүнелер аразының чөвүлел хуралдарын эрттирер дугайында» совет санал сессияның ажылының кол темазы болган. Комиссияның хуралдарынга болгаш ооң ажылчын органнарынга болгулаан дискуссияга чогум-на ол саналды чугаалажып көрген.

Совет эгелекчи чорукту социалистиг чурттарның делегациялары изиг-биле деткээн болгаш өске-даа элээн хөй күрүнелерниң делегацияларындан деткимчени алган.

Ооң-биле чергелештир барыын чүктүң төлээлекчилери баштайгы удаазында ажылхерекчи чугаалажыышкыннардан ойталап турган болгаш чүгле сессияның ажылы доостур чоокшулап турда, боттарының ол туружундан ойталаан. Социалистиг чурттарның делегацияларының күжениишкиннериниң ачызында ындыг шиитпирни тыптыкан.

Совет саналда идип үндүрген айтырыгларның чугулазын демдеглеп, Совет Эвилелиниң эгелекчи чоруунуң ужур-дузазын хүлээп көрүп турар резолюцияны ЕЭК-тиң сессиязы хүлээп алган. Ол саналды ыяк өөренип көөрүн ук резолюция ЕЭК-тиң кежигүннери чурттарга саналдаан болгаш сорулгалдыг чаазыктарны санал-оналын чыырын, а ол ышкаш долгандыр турар бойдус чүүлдерин камгалаарының, транспортту база энергетиканы хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле ЕЭК-тиң хемчээлдеринче чорудуп турар ол ажылдың түңнелин үндүрерин күүсекчи секретарьга даасkан.

Ниити Европа чөвүлел хуралының Түңнел актызының ЕЭК-ке хамааржыр чүүлдериниң талазы-биле ЕЭК-тиң ажыл-чорудулгазының программазын тодаргайлап турар резолюцияны сессия база хүлээп алган.

СТОКГОЛЬМ. (СЭТА). Совет Эвилелинге албанның аян-чоруун кылып чораан Швецияның премьер-министри Улоф Пальме төрээн чуртунда ээп чана берген.

У. ПАЛЬМЕНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

Совет Эвилелинге солун, үре-түңнелдиг аян-чоруумга аажок таарзынып тур мен деп, ол СЭТА-ның корреспондентизинге медеглээн. Тодаргай беседалар үезинде бистиң чурттарывыстың аразында ийи талалыг кады ажылдажылганы калбартырының айтырыгларын делгеми-биле чугаалажып көрдүвүс деп, ол оон ыңай чугаалаан.

Швеция биле Совет Эвилелиниң аразында эки, кожа-хелбээчи харылзааларны быжыглаарынга мээң аян-чоруум идигни берген дээрзинге ынанып тур мен деп, У. Пальме чугаалаан.

Н. ХАДДАДТЫҢ ЧУГААЗЫ

БАГДАД. (СЭТА). ССРЭ биле Ирактың аразында найырал болгаш кады ажылдажылга дугайында керээ чүгле бистиң ийи чурттарывыска эвес, харын делегейниң бүгү-ле революстуг күштеринге болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкиннеринге чугула ужур-дузалыг болуп турар деп, Ирактың дешпилгелиг национал-патриоттуг фронтузунуң чиңгине секретары Н. Хаддад медеглээн. Керээге ат салганындан бээр 4 чыл оюн-биле долбаштыр Багдадка болган байырлыг хуралга ол чүве чугаалаан.

Империализмге болгаш сионизмге удур демисежип турар болгаш дешпилгелиг социал-экономиктиг чаартылгаларның оруу-биле бар чоруур араб нация-биле найыралдыг Совет Эвилелиниң эп-сеткил каттыштырылгазын ирак улус бедии-биле үнелеп турар деп, Н. Хаддад онзалап демдеглээн.

Совет-араб найыралды болгаш кады ажылдажылганы үзер дээн кандыг-даа өжээтен кампанияларны Ирактың Араб социалистиг катап тургустуушкун партиязы буруу шаап турар деп, Дешпилгелиг национал-патриоттуг фронтузунуң чиңгине секретары медеглээн. Быжыг совет-араб харылзааларда ойталаар чорук араб чурттарның империализмге болгаш сионизмге удур демиселиниң эрге-ажыктарынга когаралды чедирер деп санап турар бис. Ол харылзааларны үзер дээн кандыг-даа оралдажыышкыннар бойлап дүжер дээрзинге Н. Хаддад бүзүрелин илереткен.

СОВЕТ-АМЕРИК ХАРЫЛЗААЛАРНЫ ХӨГЖҮДЕРИ ДЭЭШ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазы Дж. Спаркмэн чүве чугаалааш, стратегтиг чепсегленииишкиннерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк күжениишкиннерни идепкейжидери чугула деп айыткан. Чепсегленииишкиннерни кызырары болгаш ийи улуг күрүнениң аразынга тайбынны хевээр артырары бүгү кижи төрелгетенниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар деп, ол медеглээн.

Эндере чепсегленииишкиннерни чүгле кызыгаарлаарынче эвес, харын бүрүнү-биле соксадырынче чүткүүрү эргежок чугула деп, Спаркмэн онзалап демдеглээн. Дайын сорулгаларынга үндүрүп турар херенгилерни чуртталга тудуушкунун калбартырынга, өөредилге системазын экижидеринге болгаш кижилерниң өске-даа херегледерин хандырарынга үре-түңнелдиг кылдыр ажыглап болур ийик деп, ол чугаалаан.

Ийи чурттуң аразында тодаргай чөрүлдээлер турза-даа, сөөлгү үеде совет-америк харылзааларга чогумчалыг элээн өскерилгелер болгулаан деп, сенатор демдеглээн. Бистер бистиң харылзааларывыстың чедишкен үе-чадазын чедип алган бис, ол чорук чөрүлдээлерни кады болгаш ажы-биле чугаалажып көөрүнүң аргазын берип турар. Дүшкүүрлүг чөрүктүң чавырлыышкынының быжыг болгаш хажыттынмас характерлиг болдурар өруктарны дилеп тывар бодалдының дугайын Совет Эвилели болгаш Каттышкан Штаттар медеглээн.

Угаан-сарыылдыг чорук совет-америк харылзааларда туруп турар бергелерни ажып эртериниң аргазын бээр дээрзинге Спаркмэн бүзүрелин илереткен.

ЛИВАН ПАРЛАМЕНТИНИҢ ШИИТПИРИ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Президент соңгулдаларын хуусаазы четпээнде чорударының аргазын берип турар, чурттуң конституциязынга немелдени ливан парламентиниң аңаа болган онза хуралынга хүлээп алган. Амгы берге байдалдарның үезинде хуралга кээп шыдаан 88 депутат немелде дээш чаңгыс үн-биле бадылаан. Чаңгыс палаталыг ливан парламент 99 депутаттыг дээрзи билдингир.

Күштүг болуп турар хоойлу ёзугаар президент С. Франжье ам ол немелдени бир ай хуусаа иштинде чүүлдүг деп көөр азы парламентиге катап чугаалажыры-биле дедир эгидип бээр ужурлуг.

С. Франжьениң албан-хүлээлгезинден дүжери болгаш күрүнениң чаа баштыңын соңгуур чорук чыл дургузунда үргүлчүлеп келген чидиг иштики политиктиг кризисти политика талазы-биле аайлап шиитпирлээриниң аргазы бээр деп ында санап турар. Чоруткан сүмележилгелерниң түңнелинде чурттуң чүгле национал-патриоттуг күштериниң удуртукчулары эвес, харын барыын үзелдиг катанб партия база президентиниң чаарты соңгуурy дээш туржуп турары тодараттынган.

Ол-ла үеде, тайбыңчыдылгазы чарлаан-даа болза, чуртта байдал дүшкүүрүг болуп артышаан.

ИСПАНИЯДА КҮШТЕРНИҢ АҢГЫЛАНЫЫШКЫНЫ

Сөөлгү үениң дургузунда Испанияда болуушкуннарның хөгжүлдезин күштерниң улам ыңаай аңгыланыышкынының дугайын херечилеп турар. Бир талазында демократтыг чаартылгаларның талалакчылары болгаш өске талазында — Франконуң өлгениниң соонда-даа франкизмни хевээр арттырар дээш эрги фашистиг ёзу-чурумнардан халбактанып турар кижилер шиитпирлиг политиктиг сегиржип алыышкыннарга белеткенип турар.

Демократияны катап тургузары-биле кады демисежир дээш боттарының күштерин каттыштырарының дугайын антифашистер дугуржуп алган. Ол сорулга-биле олар чаңгыс аай организацияны — демократтыг конфедерацияны тургускан, аңаа франкизмниң удурланыкчыларының мурнунда туруп турган ийи бөлүглежиишкини: демократтыг чөвүлел болгаш демократтыг дугуржулга кирген. Коммунистерден болгаш социалистерден эгелээш, христиан демократтарга база монархистерниң чамдыызынга чедир — ниизы-бүгү угланыышкынныг 13 политиктиг партияны болгаш шимчээшкинни бодунга хаара туткан чаңгыс аай организастыг оппозиция чуртта бар апарган. Коммунистерни аңгылаар, чурттуң салым-хуузунуң дугайында нииti национал дискуссияга оларны киириштирбес дээш оралдажыышкыннар буурап дүшкен.

Антифашистерниң хүрээлелиниң сырый каттыжып турарын көргеш, эрге-чагыргалар ужур-дуржок аажылаашкыннарны күштелдире берген. Демократтыг конфедерацияның дөрт баштыңын тудуп хоругдаан, оларның аразында мурнунда, Франконуң үезинде, каш удаа истеп-сүрүүшкүннерге таваржып турган сураглыг ажылчын баштыңчы Марселино Камачо бар болуп турар. Солуннарның бижип турары-биле алырга, оларны 30 чыл чедир хуусаада карабажыңнаары-биле кыжанып турар.

Ынчалзажок Испанияда амгы ёзу-чурум ол хире үр туруп турар дээрзинге кым-даа бүзүревейн турар. Ооң туржук чазактың бодунда безин улам ыңаайгы угланыышкынга хамаарыштыр чидиг маргылдаа тыптып келген, бир эвес даштыкы корреспондентилерниң дыңнадыгларынга шыызыгар чүве болза, боттарын «либерал» бөлүкке киир санап турар чамдык министрлер «хөлүн эрттир кежээлээр чоруктан» удурланыышкынныг демдээ кылдыр эрге-хүлээлгезинден дүжери биле кыжанып турар.

Дайынзырак франкистер болгаш Хуан Карлос хаанны долгандыр турар эң-не каргыс илегеттер боттарының ээлчээнде чаартылгаларны күзевейн турар болгаш ооң коргуп турар бүгү кижилерни бодунче хаара тыртар сорулгабиле күштерин мөөңнеп турар. Бир эвес 1936 чылда болганы ышкаш, демократтыг конфедерацияның дозуңу-биле Испанияга улусчу фронт тиилеп үнер болза, ынчан хамааты дайынны кыптыгып үнериниң айыылы туруп турар деп, испаннарны коргудар кампанияны реакцияның эргезинде турар парлалга калбарты берген.

Ынчалзажок ужур-дуржок аажылаашкыннар болгаш коргударының кампаниязын чорудуп турза-даа, дешпилгелиг чаартылгалар дээш демиселди испан демократтар күштелдирип турар. Чурттуң ооң төөгүзүнге туруп көрбээн массалыг ажыл соксадыышкыннары сиилип турар. Бүгү-ле областарда чыскаалдар калбарып, оларның киржикчилери чурттуң амыдыралынга үндезин чаартылгаларны чедип алырынга боттарының шиитпирлииниң дугайын медеглеп турар.

А. КРАСИКОВ.
(СЭТА).

КАНАДА. Монреалга ажыл тележрип бедидерин негээш ажыл соксаткан башкылар-биле полицияның сегиржип алыышкыны болган. Ооң түңнелинде элээн каш кижи балыглаан.
ЮПИ—СЭТА-ның телефотозу.

ШЫН

Октябрьдан одуглан улус чоннуң күзел-соруу-биле эң дидим бодалдар амыдыралга боттанып, бистиң Ада-чуртувус төөгүге кестүп көрбээн чедиишкиннерни чедип ап турар кайгамчык үеде чурттап турар бис.

С. П. КОРОЛЕВ.

СЫЛДЫСТАРЖЕ УГЛАЙ КЫЙГЫРА БЭЭР

(Академик С. П. Королевтуң авазы Мария Николаевнаның бажыңындан)

Эжикти биске бажыңның ээзи боду ажыдып берди.

— Эртинер, бо мээң ажылдаар кабинедим-дир—деп, хүн чайынпаан өрээлче чалавышаан, чугаалады.

Хана чанында тургускан улуг стол кырында номнар, кыдырааштар, чагаалар эңдерик. Столдуң ортузунда бижик каксыр машина тур. Мария Николаевна чаа-ла орта ажылдап орган хире.

— Оглум дугайында сактыышкыннар бижип тур мен. Мецээ чүк-чүктен кээп турар хой чагаалар өөрүшкүнү чедирип, сеткилди куюмнадып турар.

Стол-даа улуг-ла. Ынчалза-даа ооң кырында хос чер чок. Иениң болгаш оглунуң чуруктарын сиилбип каан улуг дой савада «Эргим Мария Николаевнага, хүндүткел-биле, житомиржилерден» деп бижип каан. Житомир—С. П. Королевтуң төрүттүнген чери ол. Савада —ховунуң аңгы-каңгы оъдун кадыргаш, суп каан. Ону академиктиң уруу Наталья Сергеевна космодромга космос корабльдериниң болгаш ракеталарының кол конструкторунга тураскаалдың баарлыг ажыдыышкынынга киржип чораан. Байконурдан эккелген. Стол кедээзинде ханада академиктиң улуг фото-портредин аскан.

— Партияның съездинге Леонид Ильич Брежневтиң чугаазын дыңнадым—деп, Мария Николаевна беседаны эгеледи.—Мээң оглум шаанда бир съездиге база делегат кылдыр соңгуткан чүве. Амгы съездиниң документилерин номчуп тура, космос делгемин кижилерге ажыктыг кылдыр шинчилээр болгаш шиңгээдир талазы-биле беш чылда эвээш эвес чүүлдерни кииргенин билдим. Циолковский, Королев болгаш өске-даа эртемденнерниң эгелээн херээ оларның салгакчыларының болгаш өөреникчилериниң идегелдиг холдарында-дыр.

— Мария Николаевна, силерге эрткен беш чылдың кайы чылы азы хүнү уттундурбас боор артканыл?

Ол кезек бодангаш, чугаалады:

— Ындыг хүннер ниитизи-биле эвээш эвес болган. Космосче ужудуушкун бүрүзү мээң кичээнгейимни хаара тудуп турду. А мээң сезен харлаан хүнүмде оглумнуң салгакчылары, өөреникчилери чедип кээрге, канчап маажым олуруп турар боор. Космонавтылар бо альбомну, адрести болгаш чечектерни тудусту.

Мария Николаевна олурган сандайындан чиңги-биле тургаш, журнал столундан адрести эккеп берди.

«Эргим Мария Николаевна! Бүгү сеткиливис ханызындан төрүттүнген хүнүңер таварыштыр байыр чедирип, бо бодуун адрести тыпсырын чөпшээреп көрүңер. Бис шуптувус силерниң оглуңар, шылгараңгай эртемден, конструктор болгаш бүдүрүлгениң организакчызы С. П. Королевка ханы ынак болгаш кажан-даа уттпас бис. Ооң удуртулгазы-биле болгаш шуут дорт киржилгези-биле кижи төрелгетен бодунга космосче делгем орукту бир-ле дугаарында ажыткан, девшилгениң төөгүзүнге чаа улуг базымны кылган».

Номчуптарымга, папканы менден алгаш:

— Бо шилдеп каан делгирлерни көрүңер, оортап Сергей Павлович дугайында солун чүүлдерни эвээш эвести тып аар силер, а мен ол аразында бажың ажылы кыла кааптайн —дээш, үнүп чоруй барды.

Делгирлерниң бирээзинде С. П. Королевтуң хууда эдилеп чораан херекселдери: шериг дураны, алюминий кружка, эртемденниң кадыг-берге дайын чылдарында эдилелдери, дайын соолуунде бодунуң уруу Натаашаны Сергей Павловичиниң тырттырган чуруктары. Оларны ол кезээде бодунга ап чораан. Уруунга 1945 болгаш 1949 чылдарда төрүттүнген хүнүн таварыштыр белекке берген номнары база бар. Уруунуң он сес харлаанын таварыштыр Сергей Павловичиниң аңаа бижээн чагаазындан чылыг сөстери сагышка кирер: «Бистиң чонувуска болгаш өзүп келген төрээн черинге кажан-даа ынак бол». Наталья Сергеевна ам медицина эртемнериниң кандидады. 1975 чылда эртем хөгжүлдезинге киирген үлүү дээш аңаа күрүне шаңналын тывыскан.

Ол онзагай музейде ооң аңгыда Королевтуң авазынга болгар пионерлерниң тывысканы пионерски галстук, грузин мастерниң электрижиткен ручказы, Волга эриинде хоорайдан келген «Волгоград» деп статуэтка-даа бар. Сураглыг «Восток» корабль база чайынаап турар—Гагаринниң корабльның хензиг кылдыр кылган хевирин С. П. Королевтуң хөй чылдарда удуртуп келгени конструктор бюрозу белекке берген. Совет болгаш даштыкы чогаалчыларның, журналистерниң адын салгаш, белекке берген номнары база эңдерик. «Союз-Аполлон» программа ёзугаар космоска совет-американ кады экспериментиниң киржикчилериниң өңнүг фото-чуруунда олар аттарын салгаш, чоруткан.

— Че, мен чедип келдим—дээш, бажыңның ээзи стол кырынга аяк, савазын салыпты. Аяк шайны ижип орда, чугаадам уңгукталыр.

— Мария Николаевна, Королев медалы-биле шаңнаткан силер але?

— Ол хүн ёзулуг-ла мениэ, мениң хөрек-чүрээмге меңгези-биле уттундурбас болуп артып калган. Иелерге ындыг чүве ховар таваржыр—бодуңуң оглунуң ады-биле адаан медальды хөрээнге эдилээр деп чүве аан. Хемчээл чок аас-кежиктиг мен—деп чоргаарал-биле чугаалааш, немеп кагды:—Мээң амыдыралымда ооң аңгыда база бир онзагай хүн бар. Ол дээрге 1975 чылдың октябрь 7-ди. Телевизорум ажыткаш, ССРЭ-ниң Эртемденнер академиязының 250 чыл оюн демдеглээниң Съездилер ордузундан дамчыдып турганын көрүп ордум. Ынчап элээн муңгараан мен: ол хуралга Сергей база олуржуп болур турду, оон хары ам-даа чеден четпээн турар ийик.. Леонид Ильич Брежнев сес ап, чүве чугаалаар деп чарланты. Партия ТК-зының Чингине секретары шылгараан улуг эртемденнериң аттарының аразынга мээң оглумнуң адын адаарга, ол бедик үнелээшкинге чоргаарлангаш, караам чажы чаагымны куду агып бадып турду.

Оглунуң ханада чуруунче көргеш, Мария Николаевна оожум, ынчалза-даа ханы бузурел-биле чугаалады:

— Мен бодумнуң бо узун чурттаалгамның дургузунда хөйнү көрдүм, ынчангаш совет эрге-чагырга турбаан болза, бистиң космос делгемин шинчилээр болгаш шиңгээдир талазы-биле шапкын, чайынналчак чедиишкиннеривис база турбас ийик. Мээн оглум, ооң эш-өөрү чүгле партияның болгаш чазактың бүгү чоннуң деткимчези-биле ындыг чедиишкиннерни чедип алган. Сергейниң эгелээн херээн ооң өөреникчилери туюлунга чедирер. Мен Юрий Гагаринни таныыр чордум. Герман Титовту, Алексей Леоновту болгаш бистиң космос шинчилекчилериниң хөй кезиин эки билир мен. Космоска чаа тиилелгелер дугайын, космосче гагаринчи оруктарның чаа маадырларының аттарын дыңнаан санымда мээң чүрээм өөрүшкүлүг сога бээр.

А. РОМАНОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Ракета-космос системаларының эң улуг конструктору академик Сергей Королев совет космонавтиканың хөгжүлдезинге хөй чүүлдү кылган. Делегейге Черниң эң баштайгы кылымал спутниниң салып үндүрүүшкүнүн, кижиниң орбитага баштайгы ужудуушкунун болгаш өске-даа чүүлдерни ооң удуртулгазы-биле боттандырган. Ооң дугайын: ол кижилерни Космосче үндүрген деп чугаалап болур.

Академик биле Юрий Гагаринниң доктаамал болгаш быжыг найыралдыг чораан. Келир үениң ужудуушкуннарынга космонавтыларны белеткээриниң канчаар чоруп турарын Сергей Королев аажок сонуурган турган. Ужудукчунуң сагыш-сеткили аңаа чоок болгаш билдингир: ол шаанда ужудукчу чораан, самолёттарны болгаш планерлерни чогаадып турган.

МПА-ның фотозу.

КЫЛЫМАЛ АЙЛАРНЫҢ ЧЕРЖЕ ТӨККЕН ЧЫРЫЫ

Ракета чогаадып кылырының талазы-биле эртемденнерниң шудургу ажылдааныныңтүңнелинде Совет Эвилелинге бо чүс чылдың 30 чылдар үезинде-ле суук чүүлге ажылдаар ракетаны чогаадып тургускан. Оон эгелээш-ле ракетаны октаргай делгемнерин шинчилээринге ажыглаары чыл келген тудум-на улам сайзырап келген. Бистиң чуртувус октаргай делгемнерин шиңгээдириниң пионери. Бистиң эртемденнеривис, инженерлеривис, техниктеривис, ажылчыннарывыс, космонавтыларывыс делегейде бир-ле дугаар октаргай делгемнеринче орукту ажыттылар.

Космонавтиканың төрүттүнүп келиринге совет эртемденнер боттарының канчаар-даа аажок чогаадыкчы улуг үлүг-хуузун киирген. Оларның ачызында теоретиктиг болгаш практиктиг космонавтиканың үндезиннери тургустунган.

Космонавтиканың оруунга нарын айтырыгларны совет эртемденнер, ажылчын коллективтер болгаш тускай эртемниглер чедиишкиниг ажып эрткен. 1957 чылдың октябрьның 4-те Черниң кылымал эдеринчизин Совет Эвилели салып үндүрген. Ол хүнден эгелээш октаргай делгемнерин кижи төрелгетен шиңгээдип эгелээн.

Совет Эвилелиниң соонда космос оруктарынче АКШ, Англия, Франция, Япония болгаш Кыдат Черниң кылымал эдеринчилерин салып үндүргүлээн.

1959 чылдың январьның 2-де планеталар аразынга ужудар «Луна-2» деп автоматтыг станция Айже углуг үнгеш, бир-ле дугаар кылымал планета болу берген. Ол үеден эгелээш Айны база өске-даа планеталарны өөренип шинчилээринге автоматтыг космос аппараттарын делгереңгейи-биле ажыглап эгелээн.

Черниң кылымал эдеринчилерин тургусканы болгаш Айже автоматтыг станцияны салганының соонда — кол сорулга октаргай делгемнеринче кижиниң ужудуушкунун боттандырары болу берген.

Октаргайже кижиниң ужудуушкунун боттандырарда, ужудуушкун үезинде кижиниң амы-тынынга айыыл чок, эртем-шинчилел кылырынга шаптык болбас, башкарылганың, харылзажылганың бүзүрелдиг системалары-биле дерээн, чер кырындан ооң ужудулгазын база ыдазылап башкарар космос корабльын чогаадып тургузары негеттинип келген, ону совет эртемденнер чедиишкиниг шиитпирлээн.

1961 чылдың апрельдиң 12-де ужудукчу-космонавт коммунист Юрий Алексеевич Гагарин башкарган «Восток» деп космос корабльын Совет Эвилели салып үндүрген. Ол хүнден эгелээш-ле бөгүнге чедир он-он космос корабльдерин салып үндүргүлээн болгаш хөй кижилер октаргай делгемнеринче ужудуушкуннарны кылгылаан. Элээн каш экспедициялар Айга-даа четкилээн келгилээн, космоска онза нарын ужудуушкуннарны-даа кылгылаан. Ынчалза-даа Юрий Алексеевичиниң баштайгы ужудуушкуну кижи төрелгетенниң болгаш космонавтиканың төөгүзүнге эң-не кайгамчык уттундурбас болуушкун болуп артар.

Космос боду бойдустуң кончуг улуг янзы-бүрү хевирлиг лабораториязы болуп, кижи төрелгетен — космостан чүүл-бүрү ажыктыг медээлерни ап, бодунуң девшилгезин улам дүргедедир сорулганы салып турар.

Техниканың бүгү адырынга, эртемниң мурнунга космонавтика дыка хөй нарын айтырыгларны тургузуп турар. Мааңа металлдар технологиязы, материаловедение, энергетика, аэродинамика, автоматтыг башкарылга болгаш өске-даа хөй чүүлдер хамааржыр. Космонавтика эртем-техниканың хөгжүлдезин күштелдирип, чаа норма-чижектерни өске адырларже тарадып нептередиринге улуг салдарлыг. Черниң кылымал эдеринчилеринге, планеталар аразынга ужудар автоматтыг станцияларга болгаш космос корабльдеринге херегленээри-биле кылып чогааттынган чаа технология; чаа дериг-херекселдер, агрегаттар амыдыралга делгереңгей ажыглаттынып турар болу берген. Чижээ, ракеталарны кылып тургузарда эң бедик температураны шыдаар, кандыг-даа чайганышкын, сирилээшкин күштеринге үрелип бузулбас терги ниң быжыг чаа материалдарны тып кылгылаан болгаш оларны черге ажылдаар машина, механизмнерге база калбаа-биле ажыглап турар.

Космос техниказынга ажыглаары-биле ажылдап кылдынган металлургияның эң чаа аргалары (дадарбас каңны алюминий-биле тудуштурары болгаш алюминий ээлдириглерин каңнаары) бүдүрүлгеде ажыглаттынып турар. Ракетаның корпустарының улуг кезектерин тудуштур хептей кудар арга суг корабльдерин болгаш хемелерин тудуп кылырынга кончуг ажыктыг ажыглаттынып турар.

Космоска эртем, шинчилел ажылдары чорударынга эрге-жок чугула биче хемчээлдиг, орну бичии чиик аппараттарны кылып чогааткан техниканың чепсек-херекселдерин эң нарын урап-шевер болдурарынга девшилгелиг идиги берген.

Октаргай делгемнерин шинчилээри-биле холбашкан нарын дериг-херекселдерни хөй-хөй-биле кылып тургусканы техниканың ниити деңнелин бедидип, оон хөгжүлдезин күштелдиреринге канчаар-даа аажок салдарны чедирген.

Космосту шиңгээдип эгелээриниң баштайгы чылдарында-ла ажыл-агыйга ажыктыг элээн каш эдеринчилерни тургускан. Амгы үеде космосту дамчыштыр харылзаа системаларын тургузары эң-не делгереңгей апарган. Ындыг системалар демир шөйген болгаш радиореле шугумнарындан чиик өртек-үнелиг. Хөй саның информацияны делегей чурттарының шуптузунга-даа хары угда дамчыдыптар аргалыг. Бистиң чуртувуска 1967 чылда, Совет эрге-чагырганың 50 чыл оюн таварыштыр «Молния-1» деп эдеринчиниң дузазы-биле дамчыдылга чорудар «Орбита» дээр харылзаа системазын ажыглалга киирген. Ол система Төп телевидение программаларын Кыдыкы соңгу чүкче, Сибирьже, Ыраккы чөөн чүкче болгаш Ортаакы Азияже дамчыдып, ол ышкаш телефон, фототелеграф харылзааларын болгаш солун матрицаларын дамчыдарынга ажыглаттынып турар. «Молния-2»—телефон-телеграф дамчыдылгазын база ССРЭ-ниң Төп телевидение программаларын «Орбита» дамчыштыр акы-дуңма өске чурттарже дамчыдып турар.

«Метеор» системаны дамчыштыр агаар-бойдустуң байдалын шинчилеп, булуттарның тургустунарын, казыргыларны, циклоннарны, чаңныктарны, изиг-соок агаар фронтуларын болгаш агаарның янзы-бүрү өскерлиишкиннерин хайгаарап шинчилеп турар.

1969 чылдан эгелээш Совет Эвилели өске социалистиг чурттар-биле демнежип «Интеркосмос» деп кылымал эдеринчилерниң бөлүүн салып үндүрүп эгелээн. Космос делгемнерин шинчилээр талазы-биле совет-француз эртемденнер-нады ажылдажылганы чорудуп турарлар. Ол сорулганы боттандырар дээш «Луна», «Марс», «Ореол» болгаш «Прогноз» деп автоматтыг станцияларның бөлүктерин ажыглаан.

Чер чоогунга орбитага ажылдаар космос аппараттарының кижиге чедирер дузазының элээн каш чижектерин көрдүвүс. Черниң кылымал эдеринчилериниң улус ажыл-агыйынга кандыг улуг дузалыг болуруң бөгүн санап четпес. Келир үеде чурттаалга боду ону чугаалай бээр.

Фестиваль чоруп тур

Днепрден Чукотка тундразынга болгаш Мурманскиден Амурга чедир — бистиң калбак-делгем Төрээн чуртувустуң булуң бүрүзүнде Бүгү-эвилелдиң баштайгы улусчу чогаадыкга фестивалы чоруп турар. Шак ол байырлалдар дугайын СЭТА-ның корреспондентилери бижип турарлар.

ХАБАРОВСК. Ында көрүлдениң ийиги ээлчээ доозулган. Профэвилелдериниң Культура ордузунуң сценазынга балеттиң улусчу театры, массалыг көргүзүглерниң театры болгаш өске-даа сонуургалдыг коллективтер кайгамчык оюн-тоглаазын көргүскен. Амгы үеде Амурда 75 муң кижи хаара туттунган дөрт муң хире бот-тывынгыр уран чүүл коллективтери ажылдап турар.

ПЕНЗА. Ында профэвилелдерниң улусчу орус хөйнүң ырының коллективиниң тургустунга-ла 20 чыл болган оюн хөй-ниити демдеглээн. Ук бот-тывынгыр коллектив даштыкыга болгаш чурттуң хоорай, суурларынга 1500 ажыг солун концерттерни чонга бараалгаткан. Ында ансамбль — студентилерниң болгаш аныяктарның VI бүгү-делегей фестивалының лауреады.

ХАРЬКОВ. Демир-орукчуларның Культура ордузунуң «Хамнаарак» деп улусчу танцы ансамблы ийи муң удаа концерт көргүскен. Ол болуушкунга хамаарыштыр ук коллективтиң чогаадыкчы чедиишкиннерин көргүзүп турар делгелге ажыткан. Ол делгелгеге бот-тывынгыр артистерниң шаңналдарын база делгеп салгылаан. «Хамнаарак» амгы хүннерде «БАМ-ны тудуп тургузуп тур бис» деп чаа литератураг композицияны ажылдап доозуп турар. Ону ол коллектив Бүгү-эвилел фестивалының түңнел этавынга бараалгадыр.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

МОСКВАДАН

9.25—«Объектив». Өңнүг.
10.00—«Смеричка» ансамбль сценада». Фильм-концерт. Өңнүг.
10.35—«Хөглүг үннер». Өңнүг.
10.50—11.00—Чапсар.
11.00—Медээлер.
11.10—«Мөгенниг аъттыгаш». Уран-чечен фильм.
12.20—«Аныяктарның адрестери». Өңнүг.
13.20—Космонавтика хүнүнге тураскааткан концерт. Өңнүг.
14.40—«Кижи болгаш хоойлу». Юридиктиг эртемнерниң доктору А. А. Безуглов эртирер.
15.15—«Ванюшинниң төлдери». Уран-чечен фильм.
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«Үе». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

17.30—Уругларга фильм. «Прикенделдиң тоолдары».
18.00—Телемедээлер.
18.15—«Хөй-нитти амыдыралының экраны». Дамчыдылга.
18.25—«Азий типтиң төвүнде». Дамчыдылга.
19.05—Телемедээлер.
19.15—«Планетаның кызыл булуңу». Документалдыг фильм.
19.25—«СЭКП-ның XXV съездизиниң шиитпирлерин —амыдыралга». Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы В. Е. Серяковтуң чугаазы.
19.40—«Челээш». Дамчыдылга.
20.10—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.15—«Ванюшинниң төлдери». Уран-чечен фильм.
22.00—«Кижи болгаш хоойлу».
22.30—22.40—Чапсар.
22.40—УССР-ниң алдарлыг артизи Е. Иванов ырлаар. Өңнүг.
23.00—«Үе». Информастыг программа.
23.30—01.15—Хоккейге делегей чемпионады. ЧССР биле Финляндияның шилиндек командаларының оюну. Польшадан өңнүг дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы М. Н. СМИРНОВА.

КИНО

АПРЕЛЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Кыска шолээ» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, «Италия, Испания» 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Джек кайгамчык чүүлдер оранында» 10.50, 14.00, «Пар херегжиттинии турар» 9.20, 12.30, 15.40, «Аныяк гвардия» (2 сериялыг) 17.10, «Сорулганы шилип алыры» (2 сериялыг) 20.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Капитан Микула Малый» 15.00, «Ак платье» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Россияга италиялерниң кайгамчык ужуралдары» 15.00, 18.40, «Ал-ло, такси» 16.50, 20.30 шактарда.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Каа-Хемниң төвү Сарыг-Сеп суурга Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң телевидение болгаш радио дамчыдылга комитединиң чогаадыкчы ажылдакчылары-биле телекөрүкчүлериниң база радио дыңнакчыларының ужуражылгазы болган.

Районнуң Культура бажыңынга болган бо ужуражылганы СЭКП райкомунуң ийиги секретары эш Сереэдар ажыткан. Ооң соонда телевидениениң болгаш радионуң чамдык чогаадыкчы ажылдакчылары көдээ болгаш ажылчын корреспондентилер-биле ажылының, дамчыдылгалар белеткеп турарының практиказының, телевидениениң болгаш радионуң ролюн улам бедидер дээш канчаар ажылдап турарының дугайын чугаалажып, телекөрүкчүлерниң болгаш радио дыңнакчыларының айтырыгларынга харыылаан.

Ооң соонда теле болгаш радиопрограммаларның утка-шынарын улам экижидер талазы-биле боттарының саналдарын ужуражылганың киржикчилери чугаалаан. Райкүүскомнуң культура килдизиниң эргелекчизи Галина Донгак, район эмнелгезиниң ажылдакчызы Урана Сереэдар болгаш өскелер-даа кижизидилге темазынга, ылаңгыя эстетиктиг кижизидилгеге хамаарыштыр, школа доозуп турарларга, оларның профессия шилип алырынга дузалаар дамчыдылгаларны белеткеп, аныяктарның күш-дамыр кижизидилгезиниң дугайында солун дамчыдылгаларны организастаарын күзээн.

А. ИРГИТ.

Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт ● Спорт

Тыва АССР-ниң команда болгаш хууда бирги чери дээш бокс маргылдаазы

КУБОК—АК-ДОВУРАКТА

Бокска Тыва АССР-ниң команда болгаш хууда бирги чери дээш маргылдаазы Кызылдың хөгжүм-шии театрынга үш хүн үргүлчүлээш, доозулган. Аңаа республиканың хоорайларындан, районнарындан ниитизи-биле 60 ажыг шыырак боксёрлар киришкен.

Үргүлчүлеп келген спортчу демиселдиң түңнелинде Ак-Довурак хоорайның шилиндек командазының боксёрлары команда талазы-биле бирги черни алгаш, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң шилчиир кубогу, бирги чергениң дипломун, тураскаалдыг вымпели-биле шаңнаткан. Ол команданың спортчуларын республика маргылдаазынга бокска ССРЭ-ниң спорт мастери, тренер Юрий Грейцеров эки белеткээн.

Ак-Довурактың боксёрлары болуп эрткен чемпионатка кончуг эки белеткелдиг киришкен. Маргылдааның түңнел ужуражылгаларынга Ак-Довурактан 10 боксёр киришкени ону бадыткап турар.

Эрткен чылдагы республиканың чемпион адынга дөртку черни алган «Урожай» командазы бо удаада үшкү черни ээлээн. А эрткен чылын команда талазы-биле үшкү черни алган Кызылдың пассажирлер АТБ-зиниң боксёрлары ийиги черни алган.

Ам деңзи бүрүзүнге 1976 чылда республика чемпиону аг дээш болган ужуражылгаларының түңнелдерин эп көрээлинер.

Бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат, «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң төлээзи Орлан Санчай-оол биле эң чиик деңзиге эрткен чылдагы республика чемпиону Эрес-оол Хомушку (Ак-Довурак) ол деңзиге бирги чер дээш ужурашканнар. Аңаа Орлан Санчай-оол техника-даа, аваангыр-шапкайының-даа талазы-биле артык күштүүн көргүзүп, 48 килограммга республика чемпиону атты бир дугаар чедип алган. Ол амгы үеде Улуг-Хем районнуң Ак-Тал суурда ажылдап, чурттап турар. Орлан ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат атты шериг албаны эрттирип турган чедип алган.

«Спартактың» төлээзи, бокска 1975 чылда Сибирь зоназының маргылдаазынга шаңналдыг черни чедип алган Дмитрий Саая 51 килограмм деңзилиг боксёрларның аразынга бүзүрелдиг-биле бирги черни ээлээн.

Ак-Довурактан келген Владимир биле Иван Калзан алышкылар болуп эрткен маргылдаага чедиишкиниг киржип, кайызы-даа республика чемпиону атты чедип алганнар.

Бокска Тываның чемпиону ат дээш болган ужуражылгалардан 57 килограммның боксёрларын көрүкчүлер улуг сонуургал-биле көрген. Бо деңзиге бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидаттар Дугур-оол Ловай, Александр Биче-оол, Василий Белек олар бирги чер дээш маргышканнар. Түңнелинде Дугур-оол Ловай ийи кандидаттың кайызын-даа сан талазы-биле ойнап алгаш, чемпион болган.

Бокска Ыраккы Чөөн чүктүң шериг округунуң чемпиону чораан Ак-Довурак чурттуг Виктор Хен-оол 60 килограмм деңзилиг боксёрларның аразынга чемпионнаан. Кызылдың спортчузу, бирги разрядчы Борис Ооржак 67 килограммга өске боксёрлардан артык күштүүн көргүзүп, кымга-даа аштырбайн, тиилээн.

Бокска бистиң республиканың дөрт дакпыр чемпиону Сергей Чадамба түңнел оюнда Ак-Довурактан келген, талантылыг, өзүп орар боксёр Алексей Монгуш-биле ужурашкан. Түңнелинде Сергей Чадамба тиилелгени чедип алгаш, ам Тываның беш дакпыр чемпиону апарган.

Автоорук техникумунуң спортчузу Михаил Танзанов 81 килограммга, пассажирлер АТБ-зиниң боксёру Владимир Мартемьянов зар деңзиге республика чемпиону деп бедик аттарны чедип алганнар.

В. КЫРГЫС.

ЧУРУКТАРДА: бокска ССРЭ-ниң спорт мастеринге кандидат Д. Ловай (оң талазында), республиканың беш дакпыр чемпиону С. Чадамба маргылдаа үезинде (солагай талазында).

Редакцияның адрези: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкина-Кравченко кудумчузу бажың № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда килдизиниң 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-54, партийжи амыдырал килдизиниң 2-37-13, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация база совет тургузуг килдистериниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17116 ЧАГЫГ № 1305.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкина-Кравченко кудумчузу, бажың № 1).

ТС—00309